

UCHWAŁA NR XLV/326/23
RADY GMINY BONIEWO

z dnia 27 października 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Boniewo na lata 2023-2026

Na podstawie 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, poz.572, poz. 1463, poz. 1688) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U z 2022 r. poz. 840,poz. 951) po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu Rada Gminy w Boniewie uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Boniewo na lata 2023 - 2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Boniewo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Biuletynie Informacji Publicznej Gminy Boniewo.

Przewodniczący Rady Gminy

Adam Ciesielski

Załącznik do uchwały Nr XLV/326/23
Rady Gminy Boniewo
z dnia 27 października 2023 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BONIEWO
NA LATA 2023-2026**

Spis treści

Wstęp

1. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami
  - 2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
  - 2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
  - 2.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
  - 2.4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
  - 2.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
  - 2.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
  - 2.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
  - 2.8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
  - 2.9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
  - 2.10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie
  - 2.11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach
  - 2.12. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach
  - 2.13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
    - 3.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami
    - 3.1.2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030
    - 3.1.3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
    - 3.1.4. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
  - 3.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.
    - 3.2.1. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024
    - 3.2.2. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+
    - 3.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego
    - 3.2.4. Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego
  - 3.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu
    - 3.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Włocławskiego na lata 2020-2023
    - 3.3.2. Strategia Rozwoju Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gmin Powiatu Włocławskiego
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 4.1. Relacje Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

- 4.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Boniewo 2017-2027
- 4.1.2. Strategia Rozwoju Turystycznego Gminy Boniewo
- 4.1.3. Program Rewitalizacji dla Gminy Boniewo na lata 2017-2023
- 4.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Boniewo
- 5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.
  - 5.1. Charakterystyka gminy Boniewo
  - 5.2. Zarys historii obszaru gminy
    - 5.3. Krajobraz kulturowy
  - 5.4. Zabytki nieruchome
    - 5.4.1. Zabytki architektury sakralnej
    - 5.4.2. Zabytki architektury rezydencjalnej
    - 5.4.3. Zespoły folwarczne
    - 5.4.4. Zieleń komponowana
    - 5.4.5. Obiekty użyteczności publicznej
    - 5.4.6. Nekropolie i sztuka sepulkralna
    - 5.4.7. Zabytki techniki
    - 5.4.8. Układy przestrzenne
  - 5.5. Zabytki ruchome
  - 5.6. Zabytki archeologiczne
  - 5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
    - 5.7.1. Zespół dworsko-parkowy w Boniewie
    - 5.7.2. Zespół dworsko-parkowy w Kaniewie
    - 5.7.3. Zespół pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim
    - 5.7.4. Zespół dworsko-parkowy w Otmianowie
- 6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
- 7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń
- 8. Założenia programowe

**CEL GŁÓWNY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BONIEWO
NA LATA 2023-2026 : WZMOCNIENIE SYSTEMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE
GMINY BONIEWO**

- 8.1. Cel szczegółowy 1: Społeczno – prawna ochrona obiektów zabytkowych
  - 8.1.1 Kierunek działania 1.1: Sporządzenie rozwiązań planistycznych i strategicznych
  - 8.1.2 Kierunek działania 1.2: Ewaluacja i inwentaryzacja zasobów obiektów zabytkowych
  - 8.1.3 Kierunek działania 1.3: Działania edukacyjne
- 8.2 Cel szczegółowy 2: Prowadzenie prac konserwatorsko-zabezpieczających
  - 8.2.1 Kierunek działania 2.1: Zabezpieczenie i konserwacja obiektów należących do gminy Boniewo
  - 8.2.2 Kierunek działania 2.2: Rewitalizacja zieleni komponowanej

- 8.2.3 Kierunek działania 2.3: Pozyskiwanie środków finansowych na prace konserwatorsko-restauratorskie
  - 8.3 Cel szczegółowy 3: Ochrona zabytków poprzez rozwój oferty turystycznej gminy
    - 8.3.1 Kierunek działania 3.1: Kreowanie produktu turystycznego
    - 8.3.2 Kierunek działania 3.2: Rozwój infrastruktury turystycznej
    - 8.3.3 Kierunek działania 3.3: Promocja zabytków znajdujących się na terenie gminy Boniewo
  - 9. Wytyczne i rekomendacje do Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego
  - 10. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
  - 11. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
  - 12. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
    - 12.1. Finansowanie ze środków Unii Europejskiej
      - 12.1.1. Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027
      - 12.1.2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
      - 12.1.3. Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027
    - 12.2. Finansowanie ze środków krajowych
    - 12.3. Finansowanie ze środków wojewódzkich
    - 12.4. Finansowanie ze środków powiatowych
    - 12.5. Finansowanie ze środków gminnych
  - 13. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków
  - 14. Część graficzna Programu Opieki nad Zabytkami
- Załącznik nr 1 do Programu – wykaz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji i rejestrze zabytków
- Załącznik nr 2 do Programu – wykaz stanowisk i zabytków archeologicznych

Wstęp

Stan zachowania dziedzictwa kulturowego jest jedną z najważniejszych kwestii należących do zadań własnych gminy. Zabytki znajdujące się na jej terenie mają wpływ na wiele sfer życia mieszkańców: rozwój gospodarczy, turystykę, ale również atrakcyjność terenów przeznaczonych do zamieszkania czy inwestycji. Prawidłowe zachowanie stanu materii zabytkowej zwiększa komfort życia mieszkańców gminy poprzez właściwy rozwój społeczno-gospodarczy. Stan zachowania zabytków ma także wpływ na prestiż na arenie lokalnej i ogólnopolskiej.

Pomijając kwestie gospodarcze, prawidłowe zachowanie materii zabytkowej jest istotne ponieważ zabytki stanowią trwały związek i łączność z historią i przeszłością ośrodków wchodzących w skład jednostki terytorialnej. Zachowanie materii zabytkowej jest istotnym czynnikiem, który pozwala zachować gminom i miastom ich historyczną tożsamość.

W niniejszym programie przedstawiono zagadnienia prawne i okołoprprawne dotyczące ochrony zabytków na terenie gminy Boniewo. Omówiono regulacje dotyczące ochrony zabytków oraz dokumenty programowe na poziomie państwa, województwa, powiatu i gminy. Scharakteryzowana została materia zabytkowa na terenie gminy, z wyszczególnieniem zabytków reprezentacyjnych, zabytków należących do gminy oraz zabytków wpisanych do wojewódzkiej ewidencji i rejestru zabytków. Dokonano analizy szans i zagrożeń oraz przedstawiono założenia programowe. W programie ujęto również instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami oraz zasady oceny jego realizacji. Ostatni rozdział poświęcono źródłom finansowania programu opieki nad zabytkami z wyszczególnieniem środków krajowych, wojewódzkich, powiatowych oraz środków pochodzących z programów unijnych. W załącznikach zawarto wykaz zabytków znajdujących się w ewidencji i rejestrze zabytków oraz wykaz zabytków archeologicznych i stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy Boniewo.

Utworzenie programu opieki nad zabytkami ma na celu zbudowanie podstaw wspólnej polityki ochrony zabytków na terenie gminy Boniewo. Nadrzędną intencją jest ochrona dziedzictwa kulturowego, jego renowacja i, w miarę możliwości, właściwie przeprowadzona adaptacja, która zapewni jego prawidłowe wykorzystanie i utrzymanie w dobrym stanie technicznym. Istotna jest również renowacja zieleni komponowanej, a także zachowanie historycznych układów urbanistycznych, ładu przestrzennego, otoczenia zabytków oraz powoływania i zagospodarowania parków kulturowych. W programie poruszono również kwestie dotyczące edukacji społeczeństwa w materii dotyczącej ochrony zabytków oraz historii regionu. Zawarto także postulaty dotyczące rozwoju turystyki w oparciu o istniejące zabytki oraz sposoby ich właściwego promowania.

Niniejszy dokument stanowi audyt wiedzy dotyczącej ilości oraz stanu zachowania zabytków na terenie gminy, stanu ochrony (w tym ochrony prawnej i okołoprprawnej) a także planów jej rozwoju.

1. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

---

Obowiązek opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami został zawarty w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm. – dalej: „u.o.z.”). Zgodnie z art. 87 cytowanej ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny program opieki nad zabytkami**.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami. (...)

Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie, jest on publikowany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Ustawa nakłada również obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z wykonywania gminnych programów opieki nad zabytkami, które są przedstawiane radzie gminy.

W tym miejscu należy także pamiętać o brzmieniu normy prawnej zawartej w art. 21 u.o.z., zgodnie z którym: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i **gminy**.” Z kolei art. 22 ust. 4. u.o.z. wprowadza wprost obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. Należy zatem przyjąć, iż gminna ewidencja jest podstawą sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Umocowanie prawne ochrony zabytków determinowane jest przede wszystkim Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 – dalej „Konstytucja”) stojącą najwyżej w hierarchii źródeł prawa krajowego.

Preambuła Konstytucji stanowi, iż: „(...) *wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu i ogólnoludzkich wartościach, nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej Rzeczypospolitej, zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku (...)*”. Z powyższego zobowiązania można wywieść wynikająca z niego potrzebę ochrony dóbr kultury.

Art. 5 Konstytucji stanowi pośrednią podstawę ochrony dóbr kultury, zawierając zapis: „*Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*” W normie tej określono podstawowe funkcje państwa z których wynikają konkretne kompetencje organów państwowych. Zauważyć należy, że równoważnie postawiono zagadnienie niepodległości, jak i ochrony dziedzictwa narodowego, podkreślając tym samym jego wysokie znaczenie.

Warto w tym miejscu zastanowić się nad terminem „dziedzictwa narodowego”, który wydaje się być niejednoznaczny z pojęciem „zabytku”. Zakres pojęcia rozumianego pod postacią „dziedzictwa narodowego” w przeciwieństwie do „zabytku” jest bardzo szeroki i może obejmować wszelkie wytwory kulturowe: przyrodę, sztukę, architekturę, literaturę czy technikę.

Art. 6 Konstytucji stanowi, że: „*Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*” W normie tej posłużono się terminem „dobra kultury”, który obecnie nie funkcjonuje w obrocie prawnym, zastąpiony pojęciem „zabytek” (istniał on w ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, obowiązującej jeszcze w czasie uchwalania Konstytucji). Udostępnienie dóbr kultury należy rozumieć również jako potrzebę ich ochrony, bowiem nie sposób zapewnić dostępu do dobra nieistniejącego.

Wskazać również należy art. 73 Konstytucji, stanowiący, iż: „*Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.*” Adresatem art. 6, jak i 73 Konstytucji są władze publiczne, nie regulują one zatem stosunków prywatnych. Oba przepisy należy rozpatrywać w związku z „zasadą równego dostępu do dóbr kultury”.

Warto wspomnieć również o art. 86 Konstytucji, który należy interpretować szeroko. Zgodnie z jego treścią: „*Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.*” Powyższą normę interpretuje się, rozszerzając przedmiot ochrony także na zabytki, a przede wszystkim na zabytkową zielenią komponowaną, taką jak – przykładowo – zabytkowe parki podworskie.

2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ochronę zabytków w Polsce reguluje przywoływana wcześniej ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.). Zabytek zdefiniowano jako: „*nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo*”

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową".

Ustawa dzieli zabytki na: **nieruchome, ruchome i zabytki archeologiczne**. Zabytki nieruchome określono jako: „nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości”, podczas gdy zabytki ruchome, jako: „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych”. Zabytki archeologiczne są rozumiane jako: „zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”.

W u.o.z. zawarto wykaz obiektów podlegających ochronie. Należy przy tym zwrócić uwagę, że wykaz ten stanowi katalog o charakterze otwartym, a zatem za zabytek może być uznany także obiekt w nim nie ujęty. Zgodnie z zawartym katalogiem, ochronie podlegają:

1. Zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalności wybitnych osobistości lub instytucji.

2. Zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019 r. poz. 1479),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3. Zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Katalog działań związany z ochroną zabytków ma charakter otwarty. Wobec tego należy przyjąć, że w zakresie ustawowego zakresu ochrony znajdują się także działania niewymienione powyżej.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje również formy ochrony zabytków. Przez formy ochrony zabytków – zgodnie z art. 7 u.o.z. – należy rozumieć:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenie ochrony zawarte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Poza wymienionymi regulacjami u.o.z. reguluje kwestie praw i obowiązków nałożonych na organy administracji publicznej. W u.o.z. zawarto również normy prawne dotyczące zagospodarowania zabytków, prowadzenia badań, prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach, kwestie nadzoru konserwatorskiego, wywozu zabytków za granicę, sprawę restytucji zabytków wywiezionych niezgodnie z prawem z państwa członkowskiego Unii Europejskiej, zasady finansowania opieki nad zabytkami oraz zasady opieki nad zabytkami w trakcie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowych.

Warto pamiętać, że w u.o.z. przewidziano zastosowanie administracyjnych kar pieniężnych, nakładanych przez organy ochrony zabytków. Kary pieniężne nakładane są za uchybienia związane z obowiązkami podmiotów zobligowanych do ich przestrzegania przez przepisy u.o.z, przy czym ich wysokość może sięgać od 500,00 do 500 000,00 zł.

2.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym¹ definiuje zadania własne gminy, zgodnie z którymi: „ 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: (...) 9) **kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;**(...)”.

---

¹ T. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.

Wobec powyższego, należy stwierdzić, że wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem własnym samorządów gminnych.

2.4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Niniejsza ustawa² w art. 1 ust. 2 pkt. 4 stanowi, iż: „1. *W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza: (...) 4) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;*”.

W art. 3 określono natomiast właściwości organów w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej. Zgodnie z treścią przepisu: „*Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy, w tym uchwalanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z wyjątkiem morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz terenów zamkniętych, należy do zadań własnych gminy.*”

Zgodnie z przepisami ustawy, w studiach zagospodarowania przestrzennego, planach jak i decyzjach o warunkach zabudowy uwzględnia się stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków i dóbr kultury współczesnej.

Podkreślenia wymaga fakt, że zgodnie z art. 19 ust. 2 u.o.z., **ustalenia programu opieki nad zabytkami uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.**

2.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

Ustawa³ zawiera wyłączenie stosowania przepisów Prawa budowlanego w przepisie znajdującym się w art. 2 ust.2 pkt. 3, stanowiąc: „*Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności: (...) 3) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.*”

Ustawa Prawo budowlane określa również, iż obiekt budowlany wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, **zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.**

Z kolei w art. 39 powyższej ustawy, określono procedurę prowadzenia robót

² T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 ze zm.

³ T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1557 ze zm.

budowlanych przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków. Zgodnie z jego postanowieniami:

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Właściwy organ może również, w drodze decyzji, nałożyć na inwestora obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować pogorszenie stanu środowiska bądź stanu zachowania zabytków.

2.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

Ustawa⁴ określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości, w szczególności przez m.in. **zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.**

Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje m.in. działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Sejmik województwa może, w drodze uchwały, **w celu zapobieżenia negatywnemu oddziaływaniu** na środowisko lub **na zabytki** określić dla terenu województwa bądź jego części rodzaje lub jakość paliw dopuszczonych do stosowania, a także sposób realizacji i kontroli tego obowiązku.

Należy podkreślić że przepisy prawa ochrony środowiska i prawa ochrony zabytków często zachodzą na siebie i chronią ten sam przedmiot ochrony (np. zabytkowe parki, lub drzewa).

---

⁴ T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.

2.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Ustawa⁵ definiuje tereny zielone jako tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym. **Można zatem wywodzić, że chroniony jest nie tylko zabytek, ale także jego bezpośrednie otoczenie.**

Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków. Nalicza on i pobiera opłaty niezbędne do wydania zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów choć może od niej odstąpić na podstawie art. 86 ust. 1 pkt. 1 – 13 ustawy o ochronie przyrody. Warty podkreślenia jest fakt, iż opłaty za usunięcie drzew lub krzewów z terenu uzdrowisk, obszaru ochrony uzdrowiskowej, terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków oraz terenów zieleni są o 100% wyższe od opłat ustalonych na podstawie ustawowych stawek.

2.8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Celami publicznymi, w rozumieniu powyższej ustawy⁶ jest **m.in. opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Z kolei jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć na nabywcę, w razie potrzeby, obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie. Podobnie w przypadku decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć na jednostkę organizacyjną, w miarę potrzeby, obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Podziału nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków dokonuje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

---

⁵ T. j. Dz.U. z 2022 r. poz. 916 ze zm.

⁶ T. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344.

2.9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

W art. 1 powyższa ustawa⁷ określa iż państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych **oraz opieki nad zabytkami**.

Ustawa nadaje również uprawnienia ministrowi właściwemu do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, innym ministrom i kierownikom urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, **a także jednostkom samorządu terytorialnego**, w postaci przyznawania stypendiów osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz **opieką nad zabytkami**. Stypendium polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.

2.10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie

Art. 3 ustawy⁸ określa, że: *„Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie.”* Natomiast zgodnie z przepisami ustawy, na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 4 i 16, przez sferę zadań publicznych należy rozumieć zadania w zakresie m.in.: *„podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej”* oraz *„kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego”*.

2.11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

Z perspektywy prawa ochrony zabytków, powyższa ustawa⁹ skupia się na **zabytkach ruchomych**, określając zadania muzeów polegające na przechowywaniu, ochronie, katalogowaniu oraz konserwacji zabytków. Ustawa nadaje również muzeom prawo pierwokupu zabytków.

2.12. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

W art. 6 ustawa¹⁰ określa iż zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, **narodowy zasób biblioteczny** podlegający szczególnej ochronie. Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ustanowiona została Rada do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Do zakresu działania Rady, jako organu opiniodawczo-doradczego w sprawach narodowego zasobu bibliotecznego, należy w szczególności:

⁷ T. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.

⁸ T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 ze zm.

⁹ T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385.

¹⁰ T. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393.

1. opiniowanie wniosków organizatorów bibliotek o włączenie ich zbiorów do narodowego zasobu bibliotecznego oraz przedstawianie ministrowi propozycji dotyczących zatwierdzenia tych wniosków;
2. opiniowanie systemu informacji o narodowym zasobie bibliotecznym;
3. opracowywanie i przyjmowanie planów pracy dotyczących narodowego zasobu bibliotecznego;

Regulacje dotyczące narodowego zasoby bibliotecznego oraz działania Rady są szerzej określone w przepisach art. 6 ust. 2a-3 powyższej ustawy.

2.13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

Zgodnie z przepisami niniejszej ustawy¹¹ do zwrotu znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i wywiezionych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej materiałów archiwalnych, od wytworzenia których upłynęło: więcej niż 50 lat albo 50 lat lub mniej, jeżeli stanowią państwowy zasób archiwalny, stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z tym że organem właściwym do prowadzenia postępowania dotyczącego zwrotu jest Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. **Ustawa chroni zatem szczególną formę zabytków jaką są materiały archiwalne.**

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

---

¹¹ T. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164.

3.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.¹² Krajowy program jest dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych przez Program celów.

Program krajowy na lata 2019-2022 zakłada następujące cele, podzielone na odpowiednie kierunki działania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego;
  - a) Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
    - Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
    - Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym;
    - Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach;
    - Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami;
  - b) Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;
    - Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich;
    - Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich;
    - Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu użytkowego;
    - Powołanie Centrum Architektury Drewnianej;
2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
  - a) Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
    - Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy;
  - b) Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;
    - Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje;
3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego;
  - a) Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości;
    - Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;

---

¹² M.P. 2019 r. poz. 808.

- Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- b) Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami;
  - Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Nowością w stosunku do poprzedniego Programu krajowego na lata 2013-2017, jest powołanie koordynatora Programu, na którego wyznaczony został dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Koordynator i jego zespół ponosi odpowiedzialność za realizację Programu i jest uprawniony do nowelizacji jego treści w drodze uchwały Rady Ministrów, w przypadku uzasadnionej konieczności wprowadzenia zmian.

W związku z małą liczbą powstających programów opieki (z danych GUS wynika, że tylko 33 % gmin wdraża gminne programy opieki) krajowy program, za pośrednictwem Generalnego Konserwatora Zabytków, **wprowadza nagrody dla gmin za modelowe wdrożenie gminnych programów opieki nad zabytkami.**

W chwili tworzenia niniejszego opracowania nie został jeszcze wprowadzony Program krajowy na lata 2023-2026.

3.1.2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

„Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030”, przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów z 13 grudnia 2011 r.¹³, jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Przedstawiono w niej zasady cele i kierunku polityki zagospodarowania przestrzennego w perspektywie dwudziestu lat.

W koncepcji stwierdzono, iż nasycenie ewidencjonowanymi zabytkami nieruchomymi sygnalizuje niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych tych zasobów. Wskazano, iż całość zabytku – tj. obiektu wraz z otaczającą go przestrzenią – powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach funkcji symbolicznych. Podkreślono, iż obiekty zabytkowe muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony, gdyż w przeciwnym wypadku *„niszczą, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego”*.

W dokumencie prognozuje się, iż w perspektywie dwudziestu lat – tj. do roku 2030, rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła, ze względu na zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształceń o charakterze kulturowym. Słusznie zauważono, iż lokalizacja i umiejętność wykorzystania zabytków w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i turystycznej.

W koncepcji postuluje się zwiększanie ochrony przestrzeni o charakterze symbolicznym, posiadającej ponadprzeciętne walory i znaczny potencjał rozwojowy poprzez powołania kolejnych miejsc o charakterze promocji dziedzictwa kulturowego i naturalnego, takich jak miejsca światowego dziedzictwa UNESCO, pomniki historii i parki kulturowe.

---

¹³ M.P. 2012 r. poz. 252.

3.1.3. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

„Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030” stanowi podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Została ona przyjęta Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. w sprawie przyjęcia „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030”¹⁴. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki, w perspektywie roku 2030.

Do działań które planuje się wspierać, zgodnie z tekstem Strategii, będzie należała: promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury. Jak wynika z treści zawartej w w/w dokumencie analizy, ważnym obszarem rozwoju kapitału społecznego jest pełniejsze wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego. Inwestycje w kulturę poprzez wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych, wspieranie organizacji czasu wolnego, imprez kulturalnych i turystyki kulturowej oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi mają przyczynić się do podniesienia jakości życia, poczucia zakorzenienia i tożsamości kulturowej oraz przełożyć się na wzrost atrakcyjności turystycznej i rozwój gospodarczy.

Warto przy tym wspomnieć, że w „Załączniku nr 1 - Liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją: programowanie 2021-2027” na pozycji 76 wymieniono gminę Boniewo.

3.1.4. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r. została przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 r.¹⁵ Dokument ten jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju, tj. Strategii Rozwoju Kraju 2020. Stanowi obowiązujący, kluczowy dokument państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej.

Jako jeden z projektów strategicznych wymieniono digitalizację i rozwój kultury cyfrowej poprzez kontynuację procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

W działaniach zaplanowanych do wdrożenia z końcem 2030 r. wymieniono natomiast:

- Ochronę i promocję dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

---

¹⁴ M.P. 2019 r. poz. 1060.

¹⁵ M.P. 2017 poz. 260.

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

3.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.

3.2.1. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami jest strategicznym narzędziem samorządu wojewódzkiego, w którym określono cele i kierunki działań ochrony zabytków. Został przyjęty Uchwałą Nr XXXI/451/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 kwietnia 2021 r. w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021-2024”.

W Programie zawarto uwarunkowania prawne i pozaprawne dotyczące ochrony zabytków, wskazano zabytki znajdujące się na terenie województwa, zachowując podział na pomniki historii, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, a także na zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Podsumowano również poprzednią edycję programu, na podstawie czego sformułowano także wnioski na lata 2021-2024. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami podzielono na dwa cele główne:

1. „Zdrowe aktywne i zamożne społeczeństwo”, w ramach którego zawiera się cel operacyjny: "kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe" oraz kierunki działań:

- Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony;
- Edukacja;
- Promocja;
- Dokumentacja i popularyzacja;

2. „Dostępna przestrzeń i czyste środowisko”, w ramach którego zawiera się cel operacyjny: "przestrzeń kulturowa" oraz kierunki działań:

- Ochrona;
- Prace konserwatorskie i restauratorskie;
- Dokumentacja i badania.

Program Wojewódzki, powtarza w ślad za przygotowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa „Raportem o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce” diagnozę i zjawiska kluczowe dla stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków, tj.:

- brak spójności w dokumentach tworzących uwarunkowania prawne i programowe na poszczególnych poziomach zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazem;
- brak pełnego i kompletnego rozpoznania wartości zachowanego zasobu dziedzictwa materialnego i sposobu ich finansowania;

- postępująca degradacja historycznych układów przestrzennych z braku regulacji stanu prawnego obiektów zabytkowych;
- wady i uchybienia prawne w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków;
- brak jednolitej interpretacji obowiązujących przepisów prawnych;
- brak kompleksowych standardów i zasad w postępowaniu konserwatorskim;
- brak ochrony różnorodności kulturowej regionu, a także wspierania i rozwoju tych obszarów;
- niedostateczne zagospodarowanie i wykorzystanie na cele użytkowe zasobu dziedzictwa, w tym przemysłowego, z poszanowaniem i wyeksponowaniem jego wartości, poprzez rewaloryzację i rewitalizację, z uwzględnieniem likwidacji barier i ograniczeń w dostępności oraz dostosowania oferty do potrzeb współczesnego społeczeństwa;
- niezadowalający stan zachowania i zabezpieczenia zabytków przed zagrożeniami;
- niska jakość przestrzeni publicznych w historycznych układach fortecznych;
- niewystarczający standard infrastruktury kultury i poziom współpracy;
- zbyt niskie wykorzystanie atutów dziedzictwa niematerialnego do kreowania marki województwa;
- brak współpracy pomiędzy podmiotami działającymi na rynku zajmującymi się dziedzictwem materialnym i niematerialnym województwa;
- niski poziom kształtowania postaw.

Cele Programu Wojewódzkiego mają przyczynić się do rozwiązania powyższych problemów. W ramach celów i działań zaplanowanych w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami, z perspektywy interesu Gminy Boniewo należy wymienić, w szczególności:

- wspieranie prac zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych;
- wspieranie działań zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków;
- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko - restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomości i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących;
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych;
- współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, jako integralnej części procesów konserwatorskich, z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta.

3.2.2. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+ (Strategia), jest najważniejszym dokumentem, wyznaczającym kierunki rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego w perspektywie do 2030 roku.

W strategii, w celu głównym 4, celu operacyjnym 43 - przestrzeń kulturowa w zakresie dziedzictwa kulturowego, zaplanowano realizację następujących kierunków działań:

- 4301. Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województw
- 4302. Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych.

Pierwszy z wyżej wymienionych kierunków dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcia powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia).

Natomiast kierunek przewidujący adaptację obiektów zabytkowych zakłada wykorzystanie obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.

3.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Zgodnie z obecnie obowiązującym planem zagospodarowania przestrzennego, województwo charakteryzuje się bogactwem materialnego dziedzictwa kulturowego. Plan zagospodarowania wymienia pozostające pod ochroną konserwatorską:

- Obiekty budownictwa i architektury, w tym obiekty zabudowy mieszkalnej, architektury sakralnej, budownictwa obronnego, obiekty użyteczności publicznej, zabudowy przemysłowej oraz inne (łącznie w liczbie 23145);
- cmentarze (w liczbie 1752);
- zabytkową zielen (prawie 1200 obiektów);
- zabytki archeologiczne (41 425 stanowisk archeologicznych, w tym 188 grodzisk i osad grodowych).

Należy jednak mieć na uwadze, że w dokumencie podano dane na czas jego sporządzenia (2003 r.) i liczba obiektów wciągniętych do rejestru zabytków oraz nowoodkrytych stanowisk archeologicznych znacznie od tego czasu wzrosła.

W dokumencie jako „zasady zachowania dziedzictwa kulturowego” określono:

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń.
- Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego.
- Dbłość o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych województwa, ma być realizowana poprzez, m.in.:

- Rewaloryzację zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym.
- Konserwację oraz szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego ruin zamków.

Z perspektywy Gminy Boniewo najistotniejsze są planowane działania związane z realizacją następujących zadań:

- Rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych.
- Konserwacja zabytkowych obiektów sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych.

Aktualnie trwają prace nad nowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, w którym przyjęto horyzont czasowy do roku 2030. W nowym dokumencie (na chwilę sporządzenia niniejszego Programu dostępny jest jedynie projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego), postuluje się ochronę i rewaloryzację zachowanych obiektów i zespołów zabytkowych, z uwzględnieniem zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązywanie konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, a także tworzenie warunków do prowadzenia aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do tych zasobów.

Do planowanych najistotniejszych przedsięwzięć realizowanych w ramach nowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, z perspektywy interesu Gminy Boniewo warto wymienić:

- Zagospodarowanie bądź adaptacja obiektów i zespołów zabytkowych o utraconych funkcjach pierwotnych, przy zachowaniu ich walorów historycznych i kulturowych, w tym obiektów budownictwa obronnego, rezydencjonalnego, przemysłowego i powojkowego.
- **Zagospodarowanie historycznych linii kolejowych o zawieszonych przewozach poprzez ich przywrócenie bądź rekonstrukcję zlikwidowanych linii kolejowych z zachowaniem ich dawnych przebiegów jako tras pieszych i rowerowych.**

Ponadto, w dokumencie zaleca się prowadzenie następujących działań:

- Uwzględnianie w gminnych dokumentach planistycznych obiektów dóbr kultury współczesnej.
- Obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych obiektów o wysokim potencjale kulturowym.
- Ochronę panoram oraz pól ekspozycji zabytków o wartościach historyczno-kulturowych i dóbr kultury współczesnej poprzez nie lokowanie w bezpośrednim sąsiedztwie inwestycji mogących negatywnie wpływać na ich zachowanie i ekspozycję.

- Ochronę i harmonijne kształtowanie krajobrazów zachowujących tożsamość kulturową oraz walory tradycyjnego zagospodarowania.
- Ochronę, właściwe zagospodarowanie i eksponowanie miejsc pamięci.
- Ochronę i właściwe utrzymanie cmentarzy wszystkich rodzajów i wyznań.

3.2.4. Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Strategia Rozwoju Turystyki określa, w oparciu o zidentyfikowane w dokumencie uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego w obszarze turystyki. Celem nadrzędnym, określonym w Strategii, jest podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, poprzez zwiększenie ruchu turystycznego, rozwój instytucjonalnej obsługi turystyki i zapewnienie dostępności walorów i produktów turystycznych.

Wśród celów operacyjnych i zadań, których realizacja mogłaby się znacznie przyczynić do rozwoju produktu turystycznego Gminy Boniewo, a przy tym wpłynęłyby pozytywnie na adaptację, wykorzystanie i ochronę zasobu zabytkowego gminy, wymienić należy m.in.:

- Stworzenie sprawnego systemu informacji turystycznej.
- Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia ruchu krajoznawczego.
- Organizację przewozów turystycznych na liniach kolejowych w obszarach atrakcyjnych, w tym wykorzystanie kolei wąskotorowych.
- Rozwój podstawowej infrastruktury technicznej w obszarach turystycznych (w tym gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami).
- Renowację zasobów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla turystyki.
- Opracowanie i publikację materiałów i wydawnictw promocyjnych.

3.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

3.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Włocławskiego na lata 2020-2023

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Włocławskiego stanowi przekrój wiedzy dotyczącej ilości oraz stanu zachowania zabytków na terenie Powiatu Włocławskiego, stanu ochrony, a także planów jej zachowania, adaptacji i rozwoju. Dokument porusza tematykę renowacji i ochrony dóbr kultury oraz przeprowadzenia adaptacji, która zapewni prawidłowe wykorzystanie i utrzymanie zabytków w dobrym stanie technicznym. Wiodącym celem jest przede wszystkim koordynacja działań gminnych, powiatowych oraz działań pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego a organami państwa.

W Powiatowym Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Włocławskiego wyszczególniono obiekty użyteczności publicznej o charakterze zabytkowym, do których zaliczono m.in. dworce kolejowe usytuowane przy kolei szerokotorowej, zachowane w Warzachewce i Kaliskiej oraz stacje wąskotorówki zachowane w Boniewie i Jerzmanowie czy Izbicy Kujawskiej. Zgodnie z treścią Programu, najmniej zabytków w Powiecie

Włocławskim, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, znajduje się na terenie Gminy Baruchowo (51 obiektów), Gminy Boniewo (37 obiektów) oraz Gminy Lubanie (43 obiektów).

Z perspektywy Gminy Boniewo, wyróżnić należy następujące cele określone w Programie Powiatowym:

- Kierunek działania 1.4: Zaangażowanie społeczeństwa do czynnego udziału w systemie ochrony zabytków – w ramach którego ma być realizowana współpraca z gminnymi i miejskimi domami kultury, szkołami i organizacjami społecznymi w celu zachęcenia do pełnienia funkcji społecznego opiekuna zabytków;
- Kierunek działania 2.3: dofinansowanie prac konserwatorsko restauratorskich – w ramach których ma być realizowane dofinansowywanie remontów zabytków nie będących własnością powiatu na podstawie Uchwały nr XV/166/12 Rady Powiatu z dnia 30 sierpnia 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na obszarze Powiatu Włocławskiego oraz dofinansowanie montażu instalacji przeciwpożarowej i antywłamaniowej zabytków z terenu Powiatu Włocławskiego;
- Kierunek działania 3.1.: Kreowanie produktu turystycznego – w ramach którego ma być realizowane opracowanie i wytyczenie turystycznych szlaków historycznych, w tym szlaków pieszych, samochodowych, konnych i wodnych.

3.3.2. Strategia Rozwoju Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Gmin Powiatu Włocławskiego

W dokumencie dokonano analizy ilości obiektów zabytkowych na terenie gmin Powiatu Włocławskiego. Z przeprowadzonych badań przedstawiono analizę, zgodnie z którą najwięcej obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków posiada gmina Lubraniec (34 obiekty), a najmniej gmina Boniewo i Chodecz (7 obiektów).

W Strategii podkreślono konieczność remontu i renowacji obiektów zabytkowych, przy czym priorytet położono na dawne dwory szlacheckie i pałace oraz obiekty sakralne. Najwięcej obiektów wymagających remontu/termomodernizacji wykazano dla gminy miasta Chodecz (15 obiektów), gminy Boniewo (12 obiektów) i Lubraniec (11 obiektów). Wskazano, że na terenie gmin znajduje się wiele terenów, które pełnią lub po przeorganizowaniu przestrzeni mogą pełnić funkcję publiczną – do obiektów tych zaliczono zabytkowe parki podworskie.

W ramach priorytetu inwestycyjnego RPO „6c” wykazano: „*zachowanie, ochronę, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*”. W zakresie realizacji założeń priorytetu, określono listę projektów składających się z konkretnych przedsięwzięć, przedstawiając także źródła ich finansowania.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Relacje Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

4.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Boniewo 2017-2027

W dokumencie, do silnych stron gminy Boniewo zaliczono „*bogate dziedzictwo kulturowe, historyczne*”, „*zróżnicowane warunki krajobrazowo-przyrodnicze (akweny wodne) pozwalające na rozwój różnych form turystyki i rekreacji*” oraz „*Występowanie zabytków historycznych atrakcyjnych turystycznie (zespoły pałacowo-dworskie)*.” Wśród słabych stron zauważono jednakże: „*niewystarczającą infrastrukturę turystyczną oraz słabe wykorzystanie zabytków historycznych i dóbr kultury w celu promowania regionu*”, a także „*niepełne wykorzystanie walorów kulturowych, parkowo-krajobrazowych dla rozwoju Gminy*”.

Dokument wprowadza Cel Strategiczny I: „*Rozwój lokalnego potencjału gospodarczego i przedsiębiorczości w oparciu o zasoby sektora rolnego i przetwórstwa oraz nowych usług, w tym związanych z turystyką i rekreacją na terenie Gminy Boniewo*”. Celem operacyjnym 1.3 jest „*Wykorzystanie potencjału turystycznego opartego na dziedzictwie kulturowym i walorach przyrodniczych dla rozwoju Gminy*”, w ramach którego planuje się m.in. „*zagospodarowanie potencjału kulturowego i krajobrazowego oraz obiektów historycznych dla rozwoju gospodarczego gminy*”, „*zagospodarowanie dla potrzeb rozwoju turystyki, edukacji zasobów kulturowych gminy*” oraz „*promocję dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy*”.

W ramach celu strategicznego II – „*Modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej, turystycznej i ekologicznej oraz ochrony środowiska i ochrona dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Boniewo*” i celu operacyjnego II.2 „*Rozbudowa i poprawa stanu infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej Gminy*” proponuje się: „*utworzenie szlaków pieszych, rowerowych, edukacyjnych, włączenie zagospodarowania pałaców i zabytków kultury*” oraz „*utworzenie produktów lokalnych na bazie tradycji lokalnej*”. Natomiast, zgodnie z celem operacyjnym II.4 „*Rewitalizacja obszarów na terenie Gminy*”, wprowadzono kierunki działania w postaci:

„poprawy stanu zabytków dziedzictwa kulturowego poprzez przeciwdziałania procesowi ich degradacji”, „utworzenie parku kulturowego w gminie”, „rewaloryzacji i rewitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego i ich ochrony”.

4.1.2. Strategia Rozwoju Turystycznego Gminy Boniewo

W ramach zapisów Strategii, zaproponowano realizację celu: *„Rozwój gminy z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego i folkloru”*, w ramach realizacji którego przewidziano następujące zadania:

- Opracowanie systemu wsparcia dla rozwoju folkloru i dziedzictwa kulturowego opartego na tradycji Kujaw.
- Wspieranie i promocja „ginących zawodów” związanych z lokalnymi tradycjami.
- Przygotowanie i realizacja rozwoju rzemiosła ludowego charakterystycznego dla regionu, we współpracy z miejscowymi twórcami.
- Promowanie zespołów folklorystycznych.
- Wspieranie organizacji, imprez kulturalnych, w oparciu o tradycje regionu.
- Opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących atrakcyjności turystycznej, rekreacyjnej i folklorystycznej gminy.
- Włączenie do promocji gminy grup producentów zdrowej ekologicznej żywności w powiązaniu z gospodarstwami agroturystycznymi.
- Stworzenie odpowiednich przepływów informacji i zadań promocyjnych dla poszczególnych podmiotów i instytucji w gminie.

4.1.3. Program Rewitalizacji dla Gminy Boniewo na lata 2017-2023

Zgodnie z treścią dokumentu, na obszarze rewitalizacji znajdują się mieszkania usytuowane w budynkach po pałacach zabytkowych (w miejscowości Otmianowo, Osiecz Wielki i Kaniewo). W opracowaniu postuluje się dokonanie kompleksowej modernizacji budynków, obejmującej modernizację oraz remont części wspólnych, a także przebudowę podstawowej infrastruktury komunalnej.

4.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Boniewo

W dokumencie zdiagnozowano zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych, a także ich niewłaściwe wykorzystanie – w szczególności dotyczy to obiektów podworskich o funkcji mieszkaniowej. Ponadto, w Studium wskazano, że w zakresie ochrony zabytków konieczne jest:

- zachowanie bezwzględnej ochrony istniejących zasobów i obiektów kulturowych, o ile nie będą zagrażać bezpieczeństwu ludzi;
- konserwacja oraz wprowadzanie funkcji niesprzecznych z charakterem obiektów, zespołów, w tym szerokim turystycznym ich wykorzystaniu;
- utrzymanie układów urbanistycznych o znaczeniu kulturowym i historycznym.

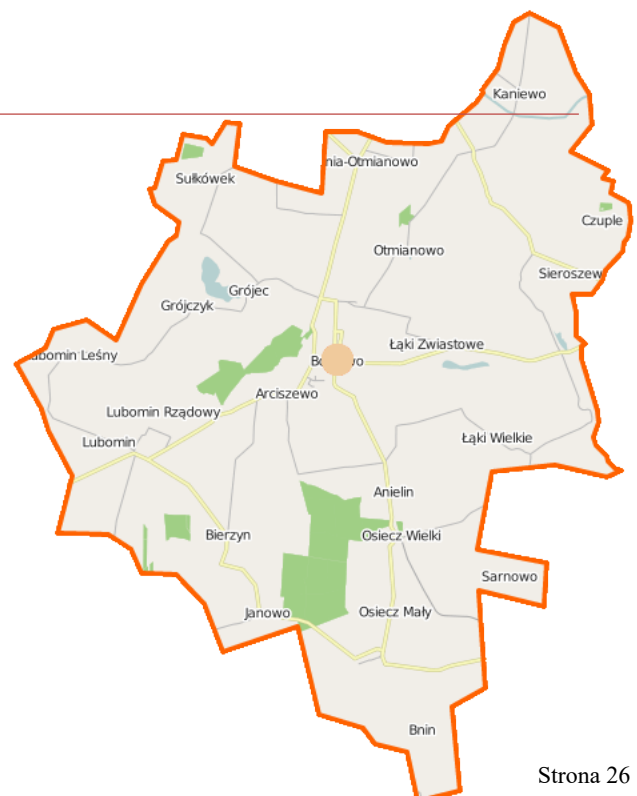
W dokumencie postanowiono, iż wobec obiektów zabytkowych należy:

- prowadzić remonty z zachowaniem funkcji nie kolidujących z charakterem tych obiektów;
- podjąć prace rewaloryzacyjne dla parków;
- przestrzegać nadzorów i uzgodnień konserwatorskich przy pracach projektowych i wykonawczych;
- w stosunku do części obiektów uregulować prawa własnościowe;
- zapobiegać degradacji;
- ułatwiać nabywanie obiektów przez osoby fizyczne.

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.1. Charakterystyka gminy Boniewo

Gmina Boniewo (do 1954 r. Pyszkowo), jest gminą wiejską położoną w południowej części województwa Kujawsko-Pomorskiego, zajmującą zachodnio-południową część powiatu włocławskiego. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie włocławskim. Siedzibą gminy Boniewo jest wieś Boniewo.

Gmina Boniewo zajmuje powierzchnię 78 km², z czego ok. 67,50 km² (87%) zajmują użytki rolne, natomiast 4,17 km² (5%) użytki leśne. Pozostałe 6,33 km² pokrywają nieużytki, w tym drogi, grunty pod zabudowaniami, wody. Gmina Boniewo stanowi 5,28% powierzchni powiatu włocławskiego. Pod względem administracyjnym, w gminie Boniewie wydzielono 20 jednostek sołeckich: Anielin, Arciszewo, Bierzyn, Boniewo, Grójec, Grójczyk, Jerzmanowo, Lubomin, Lubomin Leśny, Lubomin Rządowy, Łąki Markowe, Łąki Wielkie, Osiecz Mały, Osiecz Wielki, Otmianowo, Sarnowo, Sieroszewo, Sułkówki, Wólka Paruszeńska oraz Żurawice. W składzie gminy znajduje się również 11 jednostek niesołeckich: Bnin, Czuple, Janowo, Jastrzębiec, Kaniewo, Krajanki, Łączewna, Łąki Zwiastowe, Michałowo, Mikołajki i Paruszewice. Teren Gminy Boniewo zamieszkuje 3 329 mieszkańców. Gęstość zaludnienia wynosi ok 45 os/km². Liczba mieszkańców gminy ma tendencję spadkową.

Gmina Boniewo graniczy:

- od zachodu – z gminą miejsko-wiejską Izbica Kujawska;
- od północy – z gminą miejsko-wiejską Lubraniec;
- od wschodu – z gminą wiejską Chocień;
- od południa – z gminą miejsko-wiejską Chodecz.

W bezpośrednim sąsiedztwie Gminy Boniewo przebiegają: droga wojewódzka nr 269 (DW269) łącząca Szczerkowo z Kowalem oraz droga wojewódzka nr 270 (DW270) łącząca Koło z Brześciem Kujawskim.

W krajobrazie gminy, w części północnej dominuje falista wysoczyzna morenowa rozcięta systemem dolin rzecznych i rynien polodowcowych z pagórkami moreny czołowej. Rzeźba terenu, ukształtowana w wyniku procesów związanych z ostatnim zlodowaceniem, ma urozmaicony charakter młodoglacjalny.

Gleby w gminie Boniewo charakteryzują się dobrą jakością (kl. II-IIIb) i występują w dużych zwartych kompleksach w północnej i środkowej części gminy (sołectwo Boniewo, Grójec, Jerzmanowo, Łąki Markowe).

Atrakcją krajobrazową są wzgórza moren czołowych o wysokościach przekraczających 25 metrów z rozwiniętą siecią dolin, obniżień, ciekami i oczkami wodnymi oraz bogatą szatą roślinną. Kompleksy leśne takie jak: Uroczysko Osiecz Wielki I i II oraz uroczyska Bierzyn I, Bierzyn II, Michałowo, Sułkówki, Otmianowo posiadają stanowiska roślin i zwierząt chronionych.

Wody powierzchniowe zajmują obszar 105 ha tj. 1,4% powierzchni ogólnej. Do zbiorników wodnych na terenie gminy Boniewo należy zaliczyć Jezioro Grójeckie - 25,3 ha i Łąki Zwiastowe - 10,4 ha. Przeważająca część obszaru gminy należy do zlewni Wisły i odwadniana jest przez dopływy Zgłowiączki: Chodeczka i Kociniec.

W gminie Boniewo nie wydzielono administracyjnie parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody, obszarów NATURA 2000 oraz pomników przyrody.

5.2. Zarys historii obszaru gminy

Obszar gminy Boniewo znajduje się na historycznym terenie Kujaw. Teren ten był zasiedlony już ponad 3 tys. lat p.n.e., o czym świadczą znajdujące się w bliskim sąsiedztwie stanowiska archeologiczne z grobowcami megalitycznymi w Sarnowie, Wietrzychowicach i Gaju. Zachowało się tam osiem wielkich, trójkątnych, obłożonych kamieniami kurhanów wiążących się z kulturą pucharów lejkowatych ze schyłku IV i początku III tysiąclecia p.n.e.

Kurhany tzw. typu kujawskiego należą do najstarszych oraz najokazalszych grobowców megalitycznych w skali całego kraju.

Osadnictwo na omawianym terenie pojawiło się już w epoce kamienia, o czym świadczą liczne stanowiska archeologiczne zawierające pozostałości obiektów związanych z funkcjami osadniczymi trwałymi lub czasowymi. Stanowiska te rozmieszczone są stosunkowo gęsto, większe ich skupiska znajdują się na terenie i w najbliższym sąsiedztwie obecnie funkcjonujących wsi: Boniewo, Grójec, Łąki Zwiastowe, Mikołajki, Lubomin, Osiecz Mały, Osiecz Wielki, Sarnowo, Żurawice. Wymienić tu można np.: cmentarzysko kultury grobów kloszowych z okresu lateńskiego w Jastrzębcu, megality neolityczne z okresu kultury pucharów lejkowatych w Lubominie, cmentarzysko neolityczne kultury pucharów lejkowatych w Leśniczówce, osady neolityczne w Osieczu Wielkim, Osieczu Małym, Lubominie Rządowym, Pawłówku, Sarnowie, Żurawicach; osady kultury łużyckiej z epoki brązu w Arciszewie, Boniewie, Grójcu, Sułkówku, Bierzynie; osady wczesnośredniowieczne w Arciszewie, Boniewie, Lubominie, Grójcu, Otmianowie, Sułkowie.

W latach 80-tych XX w. przeprowadzono akcję Archeologicznego Zdjęcia Polski, podczas której na obszarze Gminy zlokalizowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych. W ostatnich latach, w ramach zadania „Źródła archeologiczne w rejonie Parku Kulturowego Wietrzychowice”, realizowanego w ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. „Dziedzictwo Kulturowe”, priorytet 5, „Ochrona zabytków archeologicznych” dokonano weryfikacji 4 obszarów AZP (o nr: 52-45, 52-46, 53-45, 53-46) o łącznej powierzchni ok. 150 km². Badania te przeprowadzono zarówno za pomocą tradycyjnych metod badań powierzchniowych, jak i współcześnie stosowanych badań nienawyżnych (np. archeologia lotnicza, badania geofizyczne i geochemiczne). Weryfikacja dotychczasowej wiedzy na temat najstarszej historii tego regionu doprowadziła do znacznego zwiększenia liczby zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych.

Aktualnie Wojewódzka Ewidencja Zabytków liczy 354 obiekty zabytkowe o charakterze stanowisk archeologicznych z terenu gminy Boniewo, reprezentujące pełen przekrój dziejowy od pradziejów i neolitu (ok. 3500 lat p.n.e) po późne średniowiecze (XIII-XIV w.). Część z nich powiązano chronologicznie, funkcjonalnie i kulturowo z osadnictwem rozpoznanym na terenie zajmowanym przez grobowce megalityczne w Wietrzychowicach. Ponadto na terenie parku pałacowego w Osieczu Wielkim znajduje się grodzisko późnośredniowieczne (XVI-XVII w.), wpisane do rejestru zabytków, zawierające reliktory założenia mieszkalno-obronnego.

Ziemie kujawskie sprzyjały rozwojowi osadnictwa. Posiadały walory rolnicze, a także komunikacyjno – handlowe. Przez niedaleko położone miasta: Brześć Kujawski i Kowal przechodził główny szlak łączący Wielkopolskę z Mazowszem, krzyżując się ze szlakami wiodącymi z Małopolski i ze Śląska. Wczesne zaludnienie i zagospodarowanie Kujaw sprawiło, że weszły one w skład najwcześniejszych terytoriów plemiennych, które utworzyły potem państwo polskie.

Nazwa „Kujawy” po raz pierwszy pojawiła się w bulli z r. 1136. Strategiczne znaczenie Kujaw w okresie wczesnego średniowiecza podkreśla utworzenie na ich terenie odrębnego biskupstwa (datowanego, w zależności od źródeł, od 1013 do 1124 r.). Jego stolicą, początkowo stała się Kruszwica. Wkrótce biskupstwo przeniesione zostało do Włocławka, w Kruszwicy pozostawiono zaś kapitułę. Początkowo Kujawy stanowiły część składową księstwa mazowieckiego. Wyodrębniły się w 1194 r. w osobne księstwo, pierwotnie ze stolicą we Włocławku podczas sprawowania władzy przez Bolesława, syna

Mieszka Starego. Po objęciu księstwa przez Kazimierza I, ok. 1233 r. stolicę przeniesiono do Inowrocławia. W 1267 r. w wyniku rozdrobnienia, powstało księstwo brzesko-kujawskie. W 1327 r. zostało one inkorporowane w granice królestwa polskiego przez Władysława Łokietka. Kolejne agresje zakonu krzyżackiego w latach 1329, 1332-1343 oraz 1431 spustoszyły ziemie regionu kujawskiego. Za panowania Władysława Jagiełły uformował się nowy podział administracyjny – część wschodnia Kujaw weszła w skład województwa brzesko-kujawskiego dzielącego się na powiaty: przedecki, kowalski i brzesko-kujawski. Podział ten został zachowany do czasów rozbiorów. W wyniku drugiego rozbioru Polski, w roku 1793 całe Kujawy znalazły się pod zaborem pruskim. Z powrotem w granicach państwowości polskiej znalazły się w czasach Księstwa Warszawskiego, kiedy weszły w skład Departamentu Bydgoskiego. Po proklamacji Królestwa Polskiego w 1815 r. część zachodnia Kujaw oddzielona została od reszty granicą zaborów. Część wschodnia, wchodząca w skład Królestwa, została włączona do województwa warszawskiego. Utworzono wtedy osobny powiat włocławski, przenosząc jego siedzibę w 1837 r. z Brześcia Kujawskiego do Włocławka. Po uzyskaniu niepodległości w 1918 r. okolice Włocławka włączono w skład województwa pomorskiego. W 1945 r. powiat włocławski wszedł z kolei w skład województwa bydgoskiego. W 1975 r. powstało województwo włocławskie w obrębie którego znalazły się niemal całe Kujawy. Po reformie administracyjnej Polski w 1999 r. Kujawy weszły w skład nowo utworzonego województwa Kujawsko-Pomorskiego z siedzibą w Bydgoszczy.

Wieś Boniewo, wraz z sąsiadującymi terenami, od średniowiecza do drugiego rozbioru Polski znajdowała się na terenie powiatu brzeskiego województwa brzesko-kujawskiego.

W czasach nowożytnych, wieś Boniewo w okresie średniowiecza była osadą rycerską i siedzibą rodową rodziny Boniewskich herbu Ogończyk. W XV w. osada była w posiadaniu kilku spokrewnionych ze sobą rodzin szlacheckich. W połowie XVI w. Boniewo należało do Stanisława Siewierskiego i Macieja Komorowskiego, a w drugiej połowie wieku do Jana Siewierskiego, syna Stanisława, wyznania kalwińskiego, który spowodował zamknięcie i rozbiórkę istniejącego kościoła rzymsko-katolickiego. W II poł. XVII w. właścicielami Boniewa zostali Jarnowscy vel Jaranowscy herbu Topór, którzy w 1682 r. ufundowali nowy, drewniany kościół. W połowie XVIII w., w drodze małżeństw Boniewo przeszło w ręce rodziny Glińskich herbu Sępowron, pochodzących z pobliskiego Otmianowa (pozostawało w ich rękach do 1939 r.).

Po 1793 r. Boniewo znalazło się w zaborze pruskim, na terenie Prus Południowych – w departamencie piotrkowskim, zaś po trzecim rozbiorze – w departamencie poznańskim. W latach 1807 – 1815, w okresie Księstwa Warszawskiego powiat brzeski, a wraz z nim Boniewo, włączone zostały do departamentu bydgoskiego. Z chwilą powstania Królestwa Polskiego, od 1815 r. Boniewo weszło w skład obwodu kujawskiego, a od 1842 r. powiatu włocławskiego, leżącego na terenie województwa mazowieckiego przekształconego później w gubernię warszawską. W 1866 r. dokonano reorganizacji gmin i powiatów na terenie guberni, na skutek której Boniewo włączone zostało do gminy Pyszkowo w powiecie włocławskim.

W czasie I Wojny Światowej, cały powiat włocławski znalazł się na terenie Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego. Po wojnie, Boniewo pozostało w poprzednim przydziale administracyjnym – leżała ona na terenie gminy Pyszkowo, w powiecie włocławskim, w województwie warszawskim, zaś od 1938 r. – w województwie pomorskim.

Na początku XX w. nastąpił rozwój wsi Boniewo i okolicznych wsi, związany z budową na terenie Kujaw cukrowni i sieci obsługujących je kolejek wąskotorowych. Efektem tego było powstanie sieci stacji kolejki wąskotorowej, z rozrządem w Boniewie oraz przystankami kolejowymi w Jerzmanowie i Otmianowie, ukierunkowanych nie tylko na transport buraków do cukrowni, ale również ruch pasażerski. Funkcjonowanie i rozwój kolejki wąskotorowej trwało do lat 90-tych XX w.

W okresie II Wojny Światowej Boniewo znalazło się na terenach anektowanych i należało do powiatu włocławskiego wiejskiego, podlegającego rejencji inowrocławskiej. Po wojnie Boniewo nadal znajdowało się na terenie gminy Pyszkowo w powiecie włocławskim, w województwie pomorskim, a od 1950 r. – bydgoskim.

Po zakończeniu II Wojny Światowej majątki w Boniewie, Osieczu Wielkim i Otmianowie zostały rozparcelowane, we wszystkich przypadkach wydzielono z nich resztówki z dworem, parkiem, ogrodem i zabudowaniami gospodarczymi. Od lat 50-tych XX w. resztówka z dworem w Boniewie była własnością Skarbu Państwa (w dworze umieszczono aptekę), w Otmianowie należała do Państwowego Funduszu Ziemi, a w Osieczu Wielkim przekazana została na cele Nadleśnictwa Boniewo (biura i mieszkania).

W 1972 r. po przywróceniu gmin jako podstawowych jednostek podziału administracyjnego kraju, Boniewo włączone zostało do gminy Chodecz, znajdującej się na terenie powstałego w 1975 r. województwa włocławskiego. Gmina Boniewo wyodrębniona została w 1984 r. Po kolejnej reorganizacji podziału administracyjnego kraju od 1999 r. gmina Boniewo znalazła się na terenie reaktywowanego powiatu włocławskiego, w województwie kujawsko-pomorskim.

Granice gminy Boniewo zostały wyodrębnione umownie. Co prawda historycznie największe wsie znajdujące się na terenie gminy miały powiązania własnościowe, jednakże dawne granice majątków Boniewo, Otmianowo, Osiecz Wielki i Kaniewo nie pokrywają się z obecnymi granicami gminy, a jej obszar nie wyróżnia się też w żaden sposób od terenu gmin sąsiadujących pod względem geomorfologicznym, kulturowym czy gospodarczym. Zauważyć jedynie można, że zaniknęły dawne, ustalone tradycją powiązania historyczne - wieś Pyszkowo, będąca przez blisko 100 lat siedzibą gminy, w której znajdowało się Boniewo – należy obecnie do innej gminy (Chodecz).

5.3. Krajobraz kulturowy

Zabytki nieruchome znajdujące się na terenie gminy Boniewo podzielić można na następujące grupy - w zależności od pełnionej przez nie historycznie funkcji:

- zabytki architektury rezydencjonalnej: zespoły dworsko-parkowe i pałacowo-parkowe wraz z zabudowaniami pofolwarcznymi;
- zabytki techniki w postaci torowisk, infrastruktury i zabudowań kolei wąskotorowej;
- zabytki sakralne czyli kapliczki i krzyże przydrożne;
- nekropolie zabytkowe czyli cmentarze rzymsko-katolickie i ewangelickie oraz zabytki sepulkralne .

W większości, obiekty te powstały od 2 połowy XIX w. do lat 30-tych XX w. Wyjątkiem są tu kapliczki i krzyże przydrożne, które uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej i odbudowywane były w latach 60-tych i 70-tych XX w., a następnie – zgodnie z aktualnymi gustami i potrzebami – przebudowywane po 2000 r. Niezależnie jednak od ich

obecnego rozwiązania plastycznego i materiałowego, stanowią one zabytki jako ustalony tradycją element krajobrazu i historycznej lokalizacji.

Spośród zespołów rezydencjonalnych wyróżnić należy zespoły dworsko-parkowe w Boniewie i Otmianowie oraz pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim charakteryzujące się eklektycznością stylu architektonicznego, lecz jednocześnie wyjątkowo harmonijnym wkomponowaniem w otaczające je malownicze parki krajobrazowe, co znacznie podkreśla ich wartość jako zabytków.

Zabytkiem techniki – cennym, bo zachowanym w dość znacznym procencie, jest linia kolejki wąskotorowej przebiegająca przez cały teren gminy, funkcjonująca od początku XX w. do lat 90-tych XX w. Kolej wąskotorowa była motorem rozwoju tego obszaru Kujaw przez cały okres swego trwania. Obecnie nieczynna, lecz zachowana jako torowiska, stacje i przystanki oraz urządzenia infrastruktury kolejowej, często niewidoczne spod porastających je chwastów i samosiewów. Należałoby rozważyć, czy nie byłoby zasadnym podjęcie działań ukierunkowanych na jej reaktywację i dostosowanie dla nowych celów, które podwyższyłyby walory turystyczne, a także komunikacyjne Gminy.

Na terenie gminy znajdują się dwa cmentarze parafialne – w Boniewie i w Lubominie. Obydwa założone zostały ok. poł. XIX w. Cmentarz w Boniewie ma zachowane historyczne rozplanowanie i znaczną część zabytkowych nagrobków, ponadto jest miejscem ważnym historycznie, ponieważ pochowani są nim żołnierze WP polegli we wrześniu 1939 r. w bitwie pod Szczytnem. Natomiast Cmentarz w Lubominie, poza faktem, że na jego terenie znajduje się kilka zabytkowych nagrobków – nie przedstawia większych wartości zabytkowych, z uwagi na fakt, że został ponownie zorganizowany w latach 50-tych XX w. i jego historyczna kompozycja została zatarta przez współczesne zagospodarowanie.

Należy też zauważyć, że na terenie Gminy nie ma żadnego historycznego obiektu sakralnego – kościoły parafialne w Boniewie i w Lubominie wzniesione zostały w latach 50-tych XX w., i nie stanowią zabytków. Nie zachował się też żaden element historycznego wyposażenia poprzednich, drewnianych kościołów w tych miejscowościach, który przeniesiony byłby do kościołów obecnych.

Na terenie gminy Boniewo nie ma i nie było żadnego ośrodka lokowanego na prawach miejskich ani żadnej historycznej wsi zabudowanej zabudową zwartą, stąd też na terenie Gminy nie ma układu urbanistycznego czy ruralistycznego o walorach zabytkowych. Układ przestrzenny wsi Boniewo kształtować się zaczął w latach 20-tych XX w., w związku z budową kolei wąskotorowej i w chwili obecnej nadal charakteryzuje się zabudową rozproszoną, rozciągniętą wzdłuż dawnej linii kolejowej, wypełnioną w znacznej części budynkami współczesnymi. Inne, większe wsie na terenie gminy, mają charakter typowych wsi zagrodowych, z zabudowaniami mieszkalno-gospodarskimi zlokalizowanymi w większej od siebie odległości, za wyjątkiem wsi Lubomin, w której fragmentarycznie czytelny jest historyczny układ drogowy, a zabudowa przy skrzyżowaniu dróg ma bardziej zwarty charakter.

5.4. Zabytki nieruchomości

5.4.1. Zabytki architektury sakralnej

Parafia rzymsko-katolicka w Boniewie powstała w XV w., jednakże kościół parafialny z tego okresu nie zachował się. Prawdopodobnie był to kościół drewniany. O jednym z nich, rozebrany z polecenia ówczesnego dziedzica w 1580 r. wiadomo z dokumentów historycznych. Blisko 100 lat później, w 1682 r. właściciele wsi - Jaranowscy ufundowali kolejny drewniany kościół - jego dalsze losy są nieznane. Obecny kościół jest budowlą współczesną i nie ma wartości zabytkowych.

Podobnie w wypadku kościoła parafialnego w Lubominie – mimo, że wieś była własnością kapituły diecezjalnej we Włocławku, dawny, drewniany kościół parafialny nie zachował się. Obecny natomiast wzniesiono w latach 50-tych XX w. i tak jak kościół w Boniewie, nie jest on zabytkiem.

Walory zabytkowe posiadają natomiast kapliczki i krzyże przydrożne, rozsiane w różnych miejscach gminy, ustawione na rozjazdach dróg, przy zakrętach – w miejscach utrwalonych tradycją, stanowiąc nieodłączny element krajobrazu. Aktualnie, na terenie gminy zewidencjonowano 6 kapliczek i 6 krzyży przydrożnych, aczkolwiek rzeczywista liczba obiektów tego rodzaju jest zapewne większa. W większości uległy one zniszczeniu w czasie II Wojny Światowej. Po wojnie odbudowywane były za pomocą dostępny materiałów i sposobów, nie zawsze zgodnych z pierwotnym rozwiązaniem. Kolejne przebudowy nastąpiły po roku 2000, kiedy nasiliła się potrzeba prostodusznie pojmowanej renowacji lub przebudowy istniejących kapliczek i krzyży za pomocą nowoczesnych materiałów. W ostatnich latach, w związku z przebudową dróg lokalnych wiążącą się z umacnianiem poboczy, wycinką drzew towarzyszących drogom i budową rowów odwadniających, nastąpiła kolejna fala przebudowy tych obiektów i wznoszenia ich z nowych, nie powiązanych historycznie materiałów np. z cegły klinkierowej w miejsce murowanej i otynkowanej kapliczki lub krzyża wykonanego z grubej rury stalowej, zdobionego elementami kutymi. Najczęściej obiekty zabytkowe po tak przeprowadzonej przebudowie nie zachowują już historycznych rozwiązań. W dalszym ciągu zachowana jest w nich jednak niezmienną i cenna wartość: utrzymują swoją historyczną lokalizację i funkcję, nadal stanowiąc charakterystyczny element krajobrazu, wyznaczając rozjazd lub skrzyżowanie dróg, a także – starym zwyczajem – początek i koniec zabudowy wsi.

5.4.2. Zabytki architektury rezydencjalnej

Spośród zabytków architektury rezydencjonalnej na terenie Gminy Boniewo zachowało się pięć zespołów: w Boniewie, Kaniewie, Mikołajkach, Otmianowie i Osieczu Wielkim. Powstały one mniej więcej w podobnym czasie – w II poł. XIX w. Dwory i pałace wchodzące w skład tych zespołów użytkowane są obecnie dla potrzeb mieszkalnych – jako mieszkania lokatorskie, co niestety nie wpływa pozytywnie na ich stan zachowania i sposób zagospodarowania otoczenia. Wszystkie z w/w zespołów są obiektami zabytkowymi – zespoły w Boniewie, Kaniewie i Otmianowie są prawnie chronione poprzez wpis do rejestru zabytków, zespoły w Mikołajkach i Osieczu Wielkim są ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, aczkolwiek wobec tego ostatniego, w latach 90-tych XX w., w ostatnim roku istnienia województwa włocławskiego trwało postępowanie przygotowujące do wpisania go do rejestru zabytków; niestety, w nowym województwie nie było ono kontynuowane.

Jeśli chodzi o wartość tych obiektów jako zabytków, pod względem architektonicznym i historycznym niewątpliwie najcenniejsze są trzy największe z nich: dwór i park w Boniewie, dwór i park w Otmianowie oraz pałac i park w Osieczu Wielkim. Zespoły te w XIX w. jako majątki powiązane były własnościowo. Mimo niekorzystnej dla nich funkcji wprowadzonej w latach 50-tych XX w., zachowały historyczną formę architektoniczną i

rozwiązania kompozycyjne, częściowo zachowały także niektóre elementy wyposażenia ich wnętrz (dyspozycja wnętrz, schody, stolarka drzwiowa). Wszystkie one pozostają w złym stanie i wymagają kompleksowych prac remontowych.

Dwory w Kaniewie i Mikołajkach są o wiele skromniejsze architektonicznie, jak i kubaturowo. Tu także bardziej widoczne są skutki funkcjonowania użytkownika lokatorskiego – znaczna ilość prowizorycznych lokatorskich budynków gospodarczych i garażowych szczelnie otacza te obiekty, pozostawiając jedynie wąskie wjazdy w bezpośrednią bliskość dworów.

W bieżącym roku przystąpiono do prac remontowych w kilku z w/w obiektów: w dworze w Boniewie wykonywany jest remont więźby i wymiana pokrycia dachowego, w dworze w Kaniewie – wymiana pokrycia dachowego i remont elewacji, w dworze w Mikołajkach wykonano już wymianę pokrycia dachowego i remont elewacji oraz wymianę stolarki okiennej i drzwiowej.

5.4.3. Zespoły folwarczne

Zespoły folwarczne obsługujące historycznie obiekty rezydencjonalne nie zachowały się w pełni w żadnym z pięciu zespołów dworskich znajdujących się na terenie Gminy Boniewo.

W wypadku Boniewa zabudowa folwarczna znajdowała się na zachód od parku i obecnie zachowały się z niej tylko dwa budynki: dawna obora użytkowana jako magazyn i dawna suszarnia chmielu przebudowana na budynek mieszkalny. Obydwa budynki są przebudowane i posiadają nikiłe walory zabytkowe.

W Osieczu Wielkim folwark znajdował się na południowy wschód od parku. Z zabudowy folwarcznej w średnim stanie zachował się spichlerz, usytuowany w pobliżu pałacu, na skraju parku, którego historyczne wartości architektoniczne naruszone zostały poprzez zamurowanie otworów okiennych (co na szczęście jest działaniem odwracalnym). Niezależnie od tego, obiekt ten nadal przedstawia wysokie wartości zabytkowe, podobnie jak oficyna mieszkalna znajdująca się w parku, stanowiąca obiekt unikatowy na terenie Kujaw pod względem czasu powstania, rozwiązania architektonicznego, lokalizacji i funkcji. Budynek ten znajduje się w bardzo złym stanie zachowania. Dawna stajnia z wozownią przylegająca niegdyś do oficyny popadła w ruinę i została rozebrana kilka lat temu. Pozostałe budynki folwarczne zostały przebudowane z utratą cech zabytkowych lub rozebrane.

Z zabudowy folwarcznej w Mikołajkach zachowały się jedynie fragmenty ścian obory i prawie nieczytelna w terenie brukowana droga prowadząca do folwarku. W wypadku zespołów w Otmianowie i Kaniewie zabudowa folwarczna nie zachowała się i obecnie nie jest nawet możliwe stwierdzenie miejsca jej lokalizacji.

5.4.4. Zieleń komponowana

Nierozłączną częścią każdego z wymienionych powyżej zespołów rezydencjonalnych był park towarzyszący dworowi lub pałacowi. Parki na tym terenie miały charakter krajobrazowy, wykorzystujący naturalną konfigurację terenu oraz naturalne zasoby wodne: stawy, jezioro lub rzeczki. Parki te zakładane były równocześnie z budową rezydencji, lecz często wykorzystywały fragmenty starszych założeń lub elementy naturalnego zadrzewienia na danym terenie. Po II Wojnie Światowej, gdy majątki zostały znacjonalizowane, zaniechano pielęgnacji parków dworskich, traktując je jako teren zalesiony, stopniowo zarastający samosiewami, stanowiący źródło materiału opałowego. Przy braku nadzoru właścicielskiego i

zasiedleniu dworów lokatorami socjalnymi, parki wypełniane były wznoszonymi przez nich prowizorycznymi budynkami gospodarczymi, dzielone ogrodzeniami na ogródki lokatorskie i przestrzenie wspólne np. boiska szkolne. W latach 70-tych część obszaru parków przeznaczono pod zabudowę mieszkalną, wydzielając z nich działki pod domy jednorodzinne lub grunt orny oraz dzieląc geodezyjnie ich obszary w sposób uniemożliwiający obecnie ich prawidłowe zgodne z historyczną funkcją użytkowanie.

Taka sytuacja ma miejsce w odniesieniu do parku w Boniewie, gdzie teren historycznego parku (bardzo obszernego, zawierającego kilka stawów) został podzielony geodezyjnie, a na części wydzielonych działek od kilkudziesięciu lat funkcjonują nowe budynki. Pozostała przy dworze część parku ma charakter zdziczałego terenu zadrzewionego o nieczytelnych alejkach, z terenem przed frontem dworu użytkowanym jako ogród warzywny. Teren bezpośrednio przed elewacją ogrodową jest utwardzony i otoczony prowizoryczną zabudową drewnianą i blaszaną wzniesioną przez lokatorów. Zieleń parkowa nie jest pielęgnowana, zaś ilość samosiewów jest tak duża, że uniemożliwia wejście na teren parku.

Podobna sytuacja ma miejsce w parku pałacowym w Osieczu Wielkim – park ten jest starszy i bardziej malowniczy, zachował też bardziej czytelność rozplanowania – być może wynika to z faktu, że park ten był historycznie ogrodzony parkanem ceglany, który w znacznej części zachował się, co uniemożliwiło tworzenie nowych wjazdów na jego teren. Ponieważ na terenie parku znajdują się dwa budynki mieszkalne: pałac i oficyna – jego obszar nasycony jest zgrupowaniami szop, garaży i tymczasowych obiektów, w większości w bardzo złym stanie. Ponadto jeden z niemieszkalnych budynków zespołu: dawna kaplica (zwana też pawilonem ogrodowym) został odremontowany na cele społeczne, istnieje więc prawdopodobieństwo, że zwiększy się ilość pojazdów wjeżdżających nieutwardzoną drogą na teren parku. Główne aleje prowadzące przez teren parku są czytelne i użytkowane, natomiast teren zadrzewiony pomiędzy nimi jest zaniedbany, a zieleń wysoka nie pielęgnowana. Widoczne są też ślady wycinek zdrowych drzew znacznych rozmiarów. Staw znajdujący się na terenie parku jest nieoczyszczany i niedostępny z drogi.

Park w Otmianowie zlokalizowany jest na zboczach dość sporego wzniesienia i dostępny z kilku okalających go utwardzonych dróg. Główna aleja prowadząca przez park i szczyt pagórka pełni funkcję wiejskiego skrótu. Wzdłuż tej drogi umiejscowione są szopy, baraki i garaże i wydzielone niewielkie działki o charakterze ogródków lokatorskich. Większy obszar niezadrzewiony na południe od dworu użytkowany był jako boisko, a obecnie łąka z kolejnymi barakami na skraju. Pozostałe rozplanowanie parku jest słabo czytelne, widoczne jest intensywne zarastanie samosiewami i brak pielęgnacji starszego drzewostanu. Park zachował historyczne rozplanowanie, lecz jest zaniedbany i dopuszczono do częściowego zatarcia jego rozplanowania przez akceptację wprowadzenia tak znacznej ilości zabudowy przypadkowej i tymczasowej w jego centralnej części.

W wypadku parku w Mikołajkach park zachował się szczątkowo – pojedyncze egzemplarze starszych drzew widoczne są na terenie za dworem, w pobliżu drogi prowadzącej dawniej do folwarku. Teren dawniej zajmowany przez park dworski użytkowany jest obecnie jako ogród i sad lokatorski, a z kamieni polnych stanowiących dawniej fundamenty budynków folwarcznych ułożono wał wzdłuż podwórza przed frontem dworu.

Park w Grójcu stanowi obecnie część gospodarstwa jako zadrzewienia towarzyszące zabudowie mieszkalnej i zlokalizowany jest na skłonie terenu nad Jeziorem Grójeckim. Pozostałości tego parku mają charakter założenia krajobrazowego, są w stanie dobrym, zadbane i uporządkowane.

W Kaniewie park nie zachował się, pozostało kilka starych drzew rosnących wzdłuż drogi, tworzących dawniej aleję dojazdową, zniszczonych przez nieprawidłowe użytkowanie (w pnie drzew wrośnięte są ramy metalowych tablic i wbite znacznych rozmiarów haki).

Teren bezpośrednio przy dworze jest ściśle zastawiony przypadkowymi obiektami, z pozostawionym wąskim wjazdem na podwórze przed frontem dworu. Obszar wokół dworu stanowiący dawniej teren parku użytkowany jest jako pole pod uprawy rolne.

Wykazany w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków park podworski w Grójczyku jest niemożliwy do zlokalizowania, ponieważ nie ma żadnych przekazów na jego temat lub na temat jego umiejscowienia.

5.4.5. Obiekty użyteczności publicznej

Obiekty użyteczności publicznej o charakterze zabytkowym wiążą się z największą miejscowością w gminie - Boniewem i dotyczą zespołu zabudowań szkolnych – budynku szkoły i domu nauczyciela.

Pierwszą szkołę w Boniewie, gm. Pyszkowo otworzono w 1916 roku. Była to szkoła jednoklasowa. W roku 1928 podjęto decyzję o budowie wzorcowej sieci siedmioklasowych szkół powszechnych z domami nauczycielskimi i budynkami gospodarskimi. Połowę kosztów całej inwestycji miał sfinansować Skarb Państwa. W powiecie włocławskim zaplanowano m.in. budowę takiej szkoły w Boniewie. W 1929 roku rozbudowano Szkołę Powszechną I-ego stopnia, która liczyła teraz siedem oddziałów. W budynku szkolnym mieściło się osiem sal lekcyjnych, kancelaria kierownika szkoły i pokój nauczycielski. W szkole prowadzono harcerstwo, zajęcia gospodarskie dla dziewcząt (szycie, gotowanie), sklepik szkolny, odbywały się też amatorskie przedstawienia. Budynek szkoły nie uległ zniszczeniu w czasie II Wojny Światowej, lecz wyposażenie nie zachowało się. W 1953 r. do siedmioklasowej Szkoły Podstawowej w Boniewie uczęszczało 316 uczniów. W latach 1964-65 budynek szkoły poddany został remontowi. Od roku 1957 działała w nim Szkoła Przysposobienia Rolniczego oraz sezonowe przedszkole na czas intensywnych prac polowych. Z dniem 1 września 2008 r. do szkoły w Boniewie włączono uczniów i Radę Pedagogiczną Szkoły Podstawowej w Lubominie, a 1 września 2013 r. z Osieczka Małego (placówki zostały zamknięte w związku z reorganizacją oświaty). Dzisiaj stary budynek szkoły jest połączony korytarzem z budynkiem wybudowanym na potrzeby stworzenia gimnazjum i z salą gimnastyczną. Po reformie szkolnictwa i likwidacji gimnazjów obiekt funkcjonuje jako Szkoła Podstawowa im. Obrońców Ziemi Kujawskiej w Boniewie.

Budynek domu nauczyciela jest nadal użytkowany jako budynek mieszkalny. Budynek jest częściowo wyremontowany (wymieniono pokrycie dachowe, odremontowano elewacje jednego ze skrzydeł oraz wymieniono stolarkę okienną), ale nadal główna część elewacji wymaga remontu.

Ewenementem jest natomiast tzw. Dom Ludowy w Otmianowie, wzniesiony w latach 30-tych XX w. w oddaleniu od wsi, lecz stosunkowo blisko linii kolejki wąskotorowej. Być może budynek ten w części pełnił funkcję przystanku kolejowego. Jest to budynek modernistyczny, o zachowanym historycznym rozwiązaniu architektonicznym – aktualnie jest po szeroko zakrojonym remoncie. Zachowany w takim stanie budynek o tej funkcji jest rzadkością na tym terenie.

5.4.6. Nekropolie i sztuka sepulkralna

Na terenie Gminy Boniewo znajdują się dwa historyczne, funkcjonujące cmentarze rzymsko-katolickie: w Boniewie i w Lubominie oraz dwa nieczynne cmentarze ewangelickie: w Łączewnej i Czuplach.

Cmentarze w Boniewie i Lubominie założone zostały w II poł. XIX w., w Łączewnej i Czuplach w końcu XIX w.

Spośród w/w cmentarzy najwięcej elementów historycznych zachowało się na cmentarzu w Boniewie. Położony jest on na szczycie pagórka, ok. 500 m na południe od zabudowań. Prowadzi do niego utwardzona droga, wykonana w ostatnich latach. Pierwotne założenie miało kształt krzyża, z czasem rozbudowane zostało do kształtu trapezu, z szerszym bokiem od frontu i z regularnym układem – szeroką aleją główną po osi i dwiema przecinającymi ją alejkami bocznymi. Od frontu cmentarz ogrodzony jest historycznym ogrodzeniem pełnym z cegły z mурowaną bramą wzniesioną w 1899 r., od tyłu znajduje się współczesne ogrodzenie metalowe. Najstarsze i najcenniejsze nagrobki to: nagrobek Kazimierza Tułodzieckiego zm. w 1863 r.; grobowiec rodziny Glińskich z lat 60-tych XIX w.; płyta nagrobna Jana Glińskiego zm. 1873 r.; nagrobek ks. Jana Kossowskiego, proboszcza w Boniewie zm. 1864 r.; nagrobek Ireneusza Broel-Plater zm. 1922 r.; nagrobek Heleny Okraska zm. 1927 r.; pomnik ku czci poległych w obronie ojczyzny w czasie wojny bolszewickiej 1918-1922 r.; pomnik i kwatera żołnierzy poległych we wrześniu 1939 r. Zabytkowe nagrobki znajdują się w dobrym stanie, teren cmentarza jest zadbane.

Cmentarz w Lubominie położony jest ok. 300 m od kościoła parafialnego. Założony jest na planie prostokąta podzielonego trzema równoległymi alejkami. Historyczny cmentarz z zabytkowymi nagrobkami znajdował się we wschodniej części obecnego założenia. Spośród najstarszych nagrobków wymienić należy: nagrobek Franciszki z Kossowskich Szatkowskiej zm. 1893 r.; Marii z Kalskich Kossowskiej zm. 1897 r. i Jakuba Kossowskiego zm. 1899 r.; Bronisławy z Szatkowskich Skapskiej zm. 1902 r.; Marianny Woszczyńskiej zm. 1924 r.; Andrzeja Lewandowskiego zm. 1930 r.; rodziny Szatkowskich z lat 30-tych XX w.; Marianny z Biernackich Ciesielskiej zm. 1929 r. i Wawrzyńca Ciesielskiego zm. 1933 r. Jana Zielińskiego żołnierza WP poległego w 1939 r.; Józefa Rzekanowskiego zm. 1951 r. Nagrobki zabytkowe przemieszane z nagrobkami współczesnymi. W 2 połowie XX w. cmentarz poszerzony został o jedną kwaterę od strony zachodniej, ogrodzony siatką w ramach, brama wykonana została w 1951 r. Zabytkowe nagrobki znajdują się w dobrym stanie, teren cmentarza jest zadbane, jednak jako historyczne założenie cmentarne nie przedstawia walorów zabytkowych.

Cmentarz ewangelicki w Czuplach położony jest w znacznej odległości od zabudowań wiejskich, we wnętrzu niewielkiego lasu porastającego pagórek (ok. 50 m od skraju lasu), z dwóch stron otoczonego zbiegającymi się, utwardzonymi drogami. Założony został w końcu XIX w., po II Wojnie Światowej nie był już użytkowany. Prawdopodobnie był cmentarzem prywatnym rodziny Bloch, która w początku XIX w. została dzierżawcami, a potem właścicielami majątku Czuple. Byli na nim pochowani: Władysław August i Karolina Blochowic, Gottlieb Bloch, syn Pawła Gustawa Bloch - Karol Bruno i Augustyn Krystyn Braun. Jedynym nagrobkiem, zachowanym co prawda fragmentarycznie (tylko dolna część steli) jest nagrobek Karoliny i Władysława Bloch. Cmentarz jest zniszczony poprzez działania dewastatorskie i rabunkowe – ogrodzenie jest rozebrane, nagrobki są zniszczone i przewrócone, widoczne są wkopy w miejscach grobów. Zarys cmentarza widoczny jest w terenie (obrys fundamentów ogrodzenia), ponieważ na jego terenie w 2014 r. przeprowadzono prace porządkowe, jednakże cały jego obszar i dojście do niego porośnięte jest rozrastającym się bluszczem i kilkuletnimi samosiewami. Cmentarz ten wymaga cyklicznych prac porządkowych i oznakowania poprzez ustawienie niewielkiego znaku informacyjnego.

Ostatni z cmentarzy na terenie Gminy - cmentarz ewangelicki w Łączewnej założony został prawdopodobnie w II połowie XIX w. W latach 20-tych XX w. protestanci stanowili 1/3 mieszkańców wsi Łączewna, zwanej w początku XIX w. Lonczewna Holendry. Cmentarz pierwotnie miał kształt prostokąta, był ogrodzony, a na jego terenie stał krzyż i zlokalizowane były nagrobki. Wszystkie te elementy zostały zniszczone podczas budowy sieci

wodociągowej (prawdopodobnie w latach 80-tych XX w.). Aktualnie nie zachowały się żadne elementy dawnego cmentarza – brak nagrobków lub resztek ogrodzenia, a sam cmentarz czytelny jest w terenie jako zagajnik z elementami starodrzewu. Również ten cmentarz ten wymaga prac porządkowych, oznakowania poprzez ustawienie niewielkiego znaku informacyjnego oraz trwałego uniemożliwienia zmiany funkcji jego terenu i zniszczenia istniejących na jego terenie pochówków.

5.4.7. Zabytki techniki

Zabytki techniki zachowane na terenie Gminy Boniewo związane są z siecią kolei wąskotorowej. Przed 1910 r. cukrownia Dobre wybudowała sieć kolejki wąskotorowej z Dobrego do Płowiec. W tym samym czasie cukrownia w Brześciu Kujawskim zbudowała trasę kolejki z Brześcia Kujawskiego do Włocławka. W 2 połowie 1910 r. otwarto odcinek kolejki ze Smólska przez Jerzmanowo do Boniewa, a między 1911 a 1914 r. trasę z Boniewa przedłużono do Lubomina. W czasie I Wojny Światowej, w 1914 r. wojska niemieckie zbudowały prowizoryczną (polową) linię kolejki z cukrowni Mątwy (m. in. przez Jerzmanowo i Boniewo) do Strykowa. Jednocześnie rozbudowana została o trzeci tor istniejąca linia kolejki. W 1915 r. pobudowany został nowy odcinek linii z Boniewa do Przystronia, łączący z odcinkiem prowadzącym do cukrowni w Kruszwicy. Linia kolejki na odcinku Lubraniec-Boniewo-Cetty-Krośniewice miała charakter prowizoryczny, w odniesieniu zarówno do konstrukcji toru, jak i budynków towarzyszących, które zazwyczaj były drewnianymi barakami. W 1915 r. dokonano częściowego remontu tej trasy i wzmocnienia konstrukcji torów. Po zakończeniu wojny w latach 20-tych powstał plan modernizacji kolei wąskotorowej na Kujawach. Zgodnie z nim w 1922 r. rozpoczęto przebudowę z poszerzeniem rozstawu torów odcinka kolejki z Dobrego do Krośniewiec przez Jerzmanowo i Boniewo oraz odcinka Dobre-Przystronie. W latach 1924-1928 w Boniewie pobudowano nowe, murowane budynki towarzyszące kolejce (stacje, przystanki, magazyny i budynki mieszkalne, w latach 30-tych powstała stacja w Jerzmanowie i przystanek w Otmianowie. Po II Wojnie Światowej linie kolejki nadal były eksploatowane, zbudowano kilka nowych budynków magazynowych przy stacji Boniewo i rozbudowano budynek stacji w Jerzmanowie. W latach 60-tych, w związku z rozwojem transportu samochodowego, nastąpiło znaczne zmniejszenie wykorzystania kolei wąskotorowych, co wiązało się z zamknięciem i likwidacją niektórych jej odcinków lub urządzeń. W latach 90-tych zaprzestano użytkowania parowozów, zaczęto więc likwidację wież ciśnień (wodnych) – ostatnia zachowała się przy stacji w Boniewie. W 2001 r. PKP zamknęły wszystkie linie kolei wąskotorowej. Obecnie torowiska są zarośnięte i nieczytelne w terenie, budynki magazynowe zrujnowane, a budynki stacji przeznaczone na mieszkania lokatorskie.

Na terenie gminy zachowane są prawie wszystkie torowiska kolejki wąskotorowej, za wyjątkiem niewielkich, rozebranych odcinków (np. stacji w Jerzmanowie) lub odcinków przebiegających przez jezdnię, pokrytych asfaltem. Na trasie przebiegającej przez pola, torowiska porośnięte są gęstymi krzewami, uwidaczniającymi ich przebieg. W Boniewie torowisko jest w pełni zachowane (są wszystkie trzy tory), zachowane są też zwrotnice, budynek stacji, budynek wieży wodnej (ciśnień) oraz budka dróżnika przy skrzyżowaniu torów z drogą za kościołem. Wszystkie te budynki (poza budką dróżnika) są zaniedbane i w trybie pilnym wymagają remontu. Bardzo dobrze zachowany jest drzewostan towarzyszący stacji. Natomiast w ruiny są budynki magazynowe i gospodarcze towarzyszące stacji, w większości pobudowane po II Wojnie Światowej i nie posiadające walorów zabytkowych.

W roku 2006 u Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków złożono wniosek o objęcie ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków pozostałości kolejki

wąskotorowej w obszarze Gminy Boniewo. Wykaz działek proponowanych do objęcia w/w postępowaniem znajduje się w aktach sprawy K-P WKZ, głównie dotyczy jednak obszaru znajdującego się w centrum Boniewa, na którym zlokalizowana jest stacja kolejki wąskotorowej, pozostałości zabudowań magazynowych i torowiska oraz terenów poza wsią Boniewo, gdzie linia kolejki jest zachowana.

5.4.8. Układy przestrzenne

Na terenie Gminy Boniewo nie ma ośrodków miejskich, zaś wsie nie posiadają wykształconych, historycznych, regularnych układów przestrzenno-ruralistycznych i mają charakter wsi rozproszonych, o luźnej zabudowie zagrodowej .

Obecny układ ruralistyczny wsi Boniewo nie jest układem zabytkowym - ukształtował się w latach 20-tych XX w. i oparty jest na osi północ-południe wyznaczonej przez przebieg torów kolejki wąskotorowej. To wzdłuż torowiska biegnie główna ulica, druga ulica jest równoległa do niej, lecz ma charakter bardziej gospodarczy i prowadziła dawniej po tyłach torowiska. Przecinają je od północy – ulica prowadząca do dawnego majątku (dworu, parku i folwarku), a od południa – ulica prowadząca do szkoły. Zabudowa wzdłuż tych ulic jest luźna i ma charakter współczesny. Wieś nie posiadała czytelnego centrum ani rynku lub targowiska. W początku XX w. centrum stanowiła stacja kolejowa i pobliska poczta, co jednak na przestrzeni lat zostało całkowicie zmienione poprzez nowy przebieg dróg, współczesną zabudowę i nowy sposób zagospodarowania. Obecnie nie jest możliwe określenie centrum wsi, chyba, że za takie przyjmie się współczesne skrzyżowanie ulic, z których przy jednej z nich stoi historyczny budynek mieszczący Urząd Gminy.

Podobnie jak Boniewo, inne wsie znajdujące się w gminie np. Grójec, Otmianowo lub Osiecz Wielki mają zabudowę rozproszoną, o typowo rolniczym charakterze.

5.5. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Boniewo nie ma zabytków ruchomych o charakterze sakralnym – wyposażenie ruchome obydwu kościołów parafialnych: w Boniewie i w Lubominie nie zawiera obiektów zabytkowych.

Wymienić tu należy natomiast inną grupę zabytków ruchomych – są to zabytki sepulkralne, a więc historyczne nagrobki znajdujące się na cmentarzach parafialnych przy w/w kościołach oraz pozostałości nagrobków na cmentarzu ewangelickim w Czuplach. Nagrobki te powstały od połowy XIX w. do lat 30-tych XX w., najczęściej posiadają dość skromne rozwiązania plastyczne i materiałowe – wykonane są z piaskowca lub z betonu, ograniczają się do prostych form architektonicznych, bez dekoracji rzeźbiarskich. Większość z nich zachowana jest w stanie dość dobrym, głównie z racji solidnego materiału i wykonania, część została przerobiona przez spadkobierców (np. dodano nowe płyty wierzchnie z granitu lub płyty z nazwiskami kolejnych zmarłych). Nie zaobserwowano celowych działań zmierzających do likwidacji w/w historycznych nagrobków lub działań dewastacyjnych – za wyjątkiem nagrobków z cmentarzy ewangelickich.

5.6. Zabytki archeologiczne

W latach 80-tych XX w. rozpoczęta została ogólnopolska akcja tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski, mającego na celu poprzez badania nieinwazyjne rozpoznanie zasobów archeologicznych na terenie Polski. Skutkiem powyższego na obszarze

Gminy Boniewo zlokalizowano kilkadziesiąt stanowisk archeologicznych. Ponieważ na terenie sąsiadujących gmin Izbica Kujawska i Lubraniec znajdują się wyjątkowo cenne zabytki archeologiczne – grobowce megalityczne w Wietrzychowicach, Gaju i Sarnowie w ostatnich latach podjęto decyzję o konieczności weryfikacji danych o zasobach archeologicznych m. in. na terenie gminy Boniewo.

W ramach zadania „Źródła archeologiczne w rejonie Parku Kulturowego Wietrzychowice”, realizowanego w ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. „Dziedzictwo Kulturowe”, priorytet 5, „Ochrona zabytków archeologicznych” dokonano weryfikacji 4 obszarów AZP (o nr: 52-45, 52-46, 53-45, 53-46) o łącznej powierzchni ok. 150 km². Badania te przeprowadzono zarówno za pomocą tradycyjnych metod badań powierzchniowych, jak i współcześnie stosowanych badań nieinwazyjnych (np. archeologia lotnicza, badania geofizyczne i geochemiczne). Weryfikacja dotychczasowej wiedzy na temat najstarszej historii tego regionu doprowadziła do znacznego zwiększenia liczby zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych.

Aktualnie Wojewódzka Ewidencja Zabytków liczy 354 obiekty zabytkowe o charakterze stanowisk archeologicznych z terenu gminy Boniewo, reprezentujące pełen przekrój dziejowy od pradziejów i neolitu (ok. 3500 lat p.n.e) po późne średniowiecze (XIII-XIV w.). Część z nich powiązano chronologicznie, funkcjonalnie i kulturowo z osadnictwem rozpoznany na terenie zajmowanym przez grobowce megalityczne w Wietrzychowicach.

Z badań powyższych wynika, że osadnictwo na omawianym terenie pojawiło się już w epoce kamienia, o czym świadczą liczne stanowiska archeologiczne zawierające pozostałości obiektów związanych z funkcjami osadniczymi. Stanowiska te rozmieszczone są stosunkowo gęsto, większe ich skupiska znajdują się na terenie i w najbliższym sąsiedztwie obecnie funkcjonujących wsi: Boniewo, Grojec, Łąki Zwiastowe, Mikołajki, Lubomin, Osiecz Mały, Osiecz Wielki, Sarnowo, Żurawice. Wymienić tu można np.: cmentarzysko kultury grobów kloszowych z okresu lateńskiego w Jastrzębcu, megality neolityczne z okresu kultury pucharów lejkowatych w Lubominie, cmentarzysko neolityczne kultury pucharów lejkowatych w Leśniczówce, osady neolityczne w Osieczu Wielkim, Osieczu Małym, Lubominie Rządowym, Pawłótku, Sarnowie, Żurawicach; osady kultury łużyckiej z epoki brązu w Arciszewie, Boniewie, Grójcu, Sułkówku, Bierzynie; osady wczesnośredniowieczne w Arciszewie, Boniewie, Lubominie, Grójcu, Otmianowie, Sułkowie.

W/w stanowiska archeologiczne nie są wpisane do rejestru zabytków. Wpisane jest natomiast grodzisko późnośredniowieczne w Osieczu Wielkim, pochodzące z wieku XVI-XVII zawierające reliktury założenia mieszkalno-obronnego.

5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najcenniejszymi zabytkami na terenie Gminy Boniewo są zespoły rezydencjonalne:

- zespół dworsko-parkowy w Boniewie,
- zespół dworsko-parkowy w Otmianowie,
- zespół pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim,
- zespół dworsko-parkowy w Kaniewie.

Powstały one w 2 połowie XIX w. i mimo niekorzystnych uwarunkowań jakie je spotkały po II Wojnie Światowej zachowały swoje historyczne wartości: integralność

funkcjonalną i kompozycyjno-przestrzenną, rozwiązania architektoniczne i materiałowe budynków, w większości - rozplanowanie parków, a częściowo również ich granice. Trzy z w/w zespołów: w Boniewie, Kaniewie i Otmianowie są jako zabytki objęte ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków. Zespół w Osieczu Wielkim, który jest im równy historycznymi walorami architektoniczno-kompozycyjnymi, a znacznie bardziej wartościowy pod względem zachowania pierwotnej kompozycji założenia i obiektów wchodzących w jego skład (występują w nim kaplica i spichlerz oraz starsza od pałacu oficyna mieszkalna) nie jest wpisany do rejestru zabytków, natomiast objęcie go taką ochroną byłoby w pełni zasadne.

Podstawowym problemem, który zdecydowanie negatywnie wpływa na stan zachowania tych zabytków jest kontynuacja ich funkcji narzuconej w latach 50-tych XX w. – tj. przeznaczenia na mieszkania socjalne. Przy braku możliwości sprawowania stałej kontroli właścicielskiej oraz wykonywanych przez lokatorów „przeróbkach” - pojawiają się trwałe lub czasowe zmiany zarówno w rozplanowaniach wewnątrz zabytkowych budynków, ich wystroju architektonicznym, jak i w ich otoczeniu. Ponadto teren parków dworskich, jak i ich drzewostan traktowany jest przez lokatorów dworów jako wspólna, a więc niczyja własność, którą można wykorzystać w dowolny, zgodny z własnymi potrzebami sposób. Te części parków, które dawniej zakomponowane były jako reprezentacyjne - zajęte są obecnie przez znaczną ilość prowizorycznych, drewnianych i metalowych szop i garaży pozostających w różnym stanie (niejednokrotnie w ruinie), podzielone równie prowizorycznymi ogrodzeniami wykonanymi z przypadkowych materiałów na mini-ogródki.

Obszary wszystkich trzech parków nie zachowały czytelnej kompozycji poza głównymi alejami prowadzącymi do budynków, ich tereny są całkowicie niedostępne, zarośnięte samosiewami drzew i krzewów, nie jest widoczna również pielęgnacja starego drzewostanu. Parki w Boniewie i Otmianowie aktualnie nie posiadają ogrodzenia, park w Osieczu Wielkim ma zachowane ogrodzenie fragmentarycznie.

O wiele gorzej zachowały się założenia dworsko-parkowe we Kaniewie i Mikołajkach. W ich wypadku właściwie należy mówić jedynie o zachowanych dworach, pozostałe elementy zespołów nie zachowały się. Dwór w Mikołajkach powstał w końcu XIX w., w Kaniewie na początku XX w., obydwie przedstawiają bardzo skromne, eklektyczne rozwiązania architektoniczne. W obydwu w/w zabytkach w ostatnim czasie przeprowadzono prace remontowe: w Mikołajkach dokonano wymiany pokrycia dachowego i częściowego remontu elewacji, w Kaniewie trwają prace przy remoncie więźby dachowej, wymianie pokrycia dachowego i remoncie tynków zewnętrznych. Obydwie zabytki zasiedlone są lokatorsko, a ich bezpośrednie otoczenie jest całkowicie zaniedbane –zabytkowe budynki niewidoczne są spoza rzędów szop i garaży. Parki należące niegdyś do w/w zespołów uległy zniszczeniu: w Kaniewie zostało zaledwie kilka starych drzew przy wjeździe i przy drodze, w Mikołajkach od frontu przed dworem rośnie młody sad, a od tyłu kilka pojedynczych drzew i młody zagajnik. Celowym jest w tym wypadku podjęcie działań ukierunkowanych na uporządkowanie otoczenia tych zabytków.

Drugą grupą zabytków o dużym znaczeniu lokalnym są zabytki techniki – linia kolei wąskotorowej wraz z infrastrukturą i zabudowaniami, zachowana prawie kompletnie na terenie gminy Boniewo. Linia ta przecina gminę z północy na południe, jest czytelna w terenie niezabudowanym jako nasyp porośnięty krzewami, natomiast najlepiej widoczna jest przy dawnej stacji w Boniewie – zachował się tu nie tylko dawny budynek stacji, użytkowany częściowo na mieszkania (dawna kasy z poczekalnią są nieużytkowane), ale i otoczenie stacji – podwórko z kępą drzew i metalową balustradą do siadania i przypinania rowerów, torowisko składające się z trzech torów wraz ze zwrotnicami, wieża wodna do napełniania zbiorników w parowozach, magazyn i murowana piwnica na sprzęt. Pozostałe budynki magazynowe, wzniesione w latach 50-tych XX w. zarośnięte są krzewami i samoistnie

popadają w ruinę.
W nieco większej odległości od stacji zachowana jest budka dróżnicza przy skrzyżowaniu torów z ulicą Kościelną. Unikatem jest zachowanie w tak kompletnym i czytelnym stanie całej historycznej stacji kolejki wąskotorowej. Celowym byłoby więc wykorzystanie tego zabytku dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej Gminy.

5.7.1. Zespół dworsko-parkowy w Boniewie

W okresie średniowiecza wieś Boniewo w była osadą rycerską i siedzibą rodową rodziny Boniewskich herbu Ogończyk. W XV w. osada była w posiadaniu kilku spokrewnionych rodzin szlacheckich: w połowie XVI w. należała do Stanisława Siewierskiego i Macieja Komorowskiego, a w drugiej połowie wieku do Jana Siewierskiego, syna Stanisława, wyznania kalwińskiego, który spowodował zamknięcie i rozbiórkę istniejącego kościoła rzymsko-katolickiego. W II poł. XVII w. właścicielami Boniewa zostali Jarnowscy vel Jaranowscy herbu Topór, którzy w 1682 r. ufundowali nowy, drewniany kościół. W połowie XVIII w. na drodze małżeństw Boniewo przeszło w ręce rodziny Glińskich herbu Ślepowron, pochodzących z pobliskiego Otmianowa i pozostawało i ich rękach do 1939 r. Po zakończeniu II wojny św. majątek został rozparcelowany, wydzielono z niego resztówkę z dworem, parkiem, ogrodem i zabudowaniami gospodarczymi. Od 1958 r. resztówka ta jest własnością Skarbu Państwa, a obecnie Gminy Boniewo.

Dwór został wzniesiony ok. poł. XIX w., przez rodzinę Glińskich. Usytuowany w południowej części parku, elewacją frontową zwrócony na południe – w kierunku drogi do wsi Łąki Zwiastowe i do Otmianowa (na wschód i północ) oraz w kierunku zabudowań folwarku

(na zachód). Dwór zbudowany jest na rzucie litery H; część środkowa i skrzydło zachodnie parterowe, skrzydło wschodnie piętrowe, każda z części budynku kryta oddzielnym dachem dwuspadowym. Wystrój elewacji bardzo skromny. Układ wnętrza dwutraktowy, częściowo amfiladowy, zachowany bez znacznych zmian. We wnętrzu zachowane elementy historycznego wystroju: stolarka drzwiowa, częściowo okienna, schody z balustradą. Nie zachowany półokrągły taras od strony ogrodu, który rozebrano w latach 70-tych XX w.

Dwór przedstawia wysoką wartość jako obiekt historyczny i architektoniczny, zachowany w dawnym przestrzennym kontekście historycznym.

Park o charakterze krajobrazowym, dawniej z trzema stawami w północnej części, na wprost dworu aleja prowadząca w głąb parku, w kierunku stawów. Obecnie pierwotne rozplanowanie nieczytelne.

Południowo-wschodni narożnik parku wydzielony i zagospodarowany w latach 80-tych XX w. pod budowę ośrodka zdrowia. Zabudowa folwarczna nie zachowała się poza dawną oborą użytkowaną obecnie jako magazyn. Pozostały teren pod budynkami gospodarczymi i mieszkalnymi został podzielony geodezyjnie, sprzedany osobom fizycznym i zagospodarowany pod mieszkalną zabudowę jednorodzinną.

Dwór w Boniewie użytkowany jest jako mieszkania lokatorskie. Aktualnie (maj 2023 r.) jest w nim prowadzony remont polegający na remoncie więźby dachowej i wymianie pokrycia dachowego.

Z powodu zachowanych historycznych walorów przestrzenno-architektonicznych zespół dworsko-parkowy w Boniewie został objęty ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków. Stan zachowania tego zabytku jest średni, a jego sposób użytkowania niezgodny z funkcją historyczną – lokatorzy dostosowują stan zastany do swoich potrzeb, czyniąc w nim nieraz nieodwracalne zmiany oraz nie wykazując zainteresowania tymi elementami całości, które są częścią wspólną, co nie pozostaje korzystne dla zachowania wartości zabytku.

5.7.2. Zespół dworsko-parkowy w Kaniewie

Pod koniec XVIII w. w skład majątku wchodziły wsie Jerzmanowo i Kłobia. Właścicielem był Kazimierz Sokołowski, który w 1804 r. sprzedał majątek Maciejowi Sikorskiemu. W 1822 r. majątek został zlicytowany i stał się własnością Banku Głównego Berlińskiego. W 1830 r. majątek znalazł się na terenie Królestwa Polskiego i w 1934 r. został sprzedany Wincentemu Bogdanowi Warkiewiczowi. W następnych latach często zmieniał właścicieli: w 1849 r. był nim Julian Sokołowski, w 1853 – Bogumił Kunkel, w 1866 r. – Juliusz Paweł Gotlieb Kunkel. W rękach rodziny Kunkel majątek pozostał do 1939 r., ostatnimi właścicielami byli: Maria Aleksandra Berg, Edward i Helena Lilienthal i Zofia Eleonora Stainmeyer. Po wojnie majątek uległ parcelacji, a resztówką z dworem i parkiem zarządzała Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Boniewie. Od 1951 r. teren, na którym znajdował się park dworski jest użytkowany rolniczo i stanowi własność prywatną. Wiadomo jedynie, że ozdobna część parku znajdowała się na zachód od dworu, mieściła dwa stawy i oranżerię, zaś całość parku ogrodzona była murowanym parkanem.

Dwór zbudowany został w latach 1912-1914 przez Juliusza Kunkela w stylu eklektycznym. Zlokalizowany został we wschodniej części parku, elewacją frontową skierowaną na wschód. Jest to budynek parterowy na wysokich piwnicach, z mieszkalnym poddaszem i parterową dobudówką od południa. Dach na części wyższej wysoki, łamany polski, na niższej dwuspadowy, naczółkowy. Od frontu znajduje się szeroki ryzalit zamknięty łukiem odcinkowym mieszczący szerokie schody zewnętrzne. Od tyłu na osi elewacji znajdowała się dawniej drewniana weranda (rozebrana w 1948 r.), zaś na poddaszu szeroka facjata, powtarzająca rozwiązanie ryzalitu frontowego. Aktualnie (maj 2023 r.) trwa remont budynku: remont więźby dachowej, wymiana pokrycia dachowego i wymiana stolarki okiennej na pcv.

Drzewostan parku nie zachowany, utrzymało się jedynie kilka starych robinii akacjowych wzdłuż rowu przy drodze (wszystkie w złym stanie). Cały teren, na którym znajdował się park został wykarczowany i jeszcze w latach 50-tych XX w. sprzedany osobie fizycznej jako grunt orny.

Wskazane jest uporządkowanie otoczenia dworu i usunięcie prowizorycznych zabudowań przed jego frontem.

5.7.3. Zespół pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim

W średniowieczu, Osiecz stanowił siedzibę rodową Osieckich herbu Doliwa i herbu Dołęga – w XV w. źródła wymieniają Jan Osieckiego i Michała Osieckiego. Osieccy byli właścicielami Osieczka do ok. poł. XVI w.; potem jako właściciel Osieczka Małego wymieniany jest Ł. Łubieński, a Osieczka Wielkiego – Andrzej Kretkowski. W XVII w. dobra osieckie zmieniały właścicieli – w latach 30-tych były własnością Krzysztofa Wysockiego, kasztelana nakielskiego, w ostatnich latach wieku – rodzin Waliszewskich, Wysockich i Orłowskich, by już kilkanaście lat później (ok. 1715 r.) stać się własnością spadkobierców Aleksandra Wysockiego – rodzin Wysockich i Umińskich. W drugiej połowie XVIII w. dobra osieckie zarządzane były przez spadkobierców Umińskich – rodzinę Jaranowskich i w 1777 r. sprzedane Konstantemu Bnińskiemu, kasztelanowi chełmińskiemu. Po jego śmierci w 1810 r. dobra przeszły na własność jego syna – Józefa Bnińskiego. Kolejno dobra te przechodziły na własność synowej Józefa – Marii hr. Bnińskiej i wnuka – Józefa Franciszka Macieja hr. Bnińskiego (od 1869 r.). Ten ostatni od połowy XIX w. inwestował w majątek znaczne sumy, m.in. wznosząc nowe zabudowania oraz przeznaczając duże nakłady na modernizację upraw rolnych. Tym samym wartość majątku wzrosła pięciokrotnie. Po jego śmierci w 1883 r.

majątek przejął jego syn Jan hr. Bniński, który w kilkanaście lat majątek poważnie zadłużył. W początku XX w. Bnińscy byli właścicielami jedynie ok. 30% majątku, pozostała część należała do wierzycieli. W 1912 r. Bnińskim udało się wykupić długi i odzyskać prawie cały majątek, który Jan hr. Bniński utrzymał w całości do 1918 r. W następnych latach wyprzedawał majątek po kawałku, a w 1921 r. sprzedał resztę dóbr, w tym Osiecz Wielki Witoldowi hr. Broel-Plater. W czasie II Wojny Światowej majątek został zarekwirowany, a po wojnie znacjonalizowany. Pałac przeznaczono na biura nadleśnictwa i mieszkania pracownicze, mieszkania mieściły się również w oficynie pałacowej, a budynki folwarczne stopniowo rozsprzedano (większą część z nich rozebrano). Dokonano też kilkakrotnych podziałów geodezyjnych terenu dawnego parku pałacowego i folwarku.

Aktualnie, z dawnego założenia powstałego ok. połowy XIX w. zachowane są - w części rezydencjonalnej: pałac, park, oficyna pałacowa, kaplica (pawilon ogrodowy) i część parkanu wokół parku, a w części gospodarczej – jedynie spichlerz.

Całe założenie ma kształt prostokąta ograniczonego drogami lokalnymi. Park o charakterze krajobrazowym pierwotnie w całości był ogrodzony, a brama główna znajdowała się w północno-zachodnim narożniku. Pierwotny układ parku zachował się, aczkolwiek ani zieleń, ani kompozycja nie były poddawane pracom pielęgnacyjnym. Główny element stanowi pałac usytuowany elewacją frontową na zachód, utrzymany w symetrycznym, neoklasycystycznym rozwiązaniu. Prowadzą do niego aleje obsadzone szpalerem lip i grabów. Główny wjazd na teren założenia znajduje się od strony drogi utwardzonej we wsi, wzdłuż spichlerza i kaplicy, natomiast znajdują się jeszcze dwa wjazdy od wschodu, wzdłuż stawu. Na południe od pałacu, w jego osi znajduje się neogotycki budynek dawnej kaplicy pałacowej (zwany pawilonem ogrodowym), a za nim, w kierunku drogi – spichlerz folwarczny. Natomiast na północ od pałacu zlokalizowana jest oficyna pałacowa, pierwotnie z przybudowaną pod kątem prostym drewnianą stajnią z wozownią (obecnie rozebrana). Rekreacyjno-parkowa część założenia zachowana jest głównie w płn.-wschodnim jego fragmencie; tam też znajduje się staw i najstarsze zadrzewienia. Po wojnie obszar parku bezpośrednio przy pałacu przeznaczony został na sad, ogródki lokatorskie i wypełniony prowizorycznymi budynkami gospodarczymi.

Pałac posiada rozczłonowaną bryłę – część środkowa jest dwukondygnacyjna, z kolumnowym portykiem w wielkim porządku od frontu i wielobocznie zamkniętym ryzalitem od strony ogrodu. Po osi wzdłużnej przylegają dwa parterowe skrzydła pod dachami dwuspadowymi. Pałac remontowany był w latach 1959/61, 1973/74 i 1978. Obecnie wymaga kompleksowego remontu.

Dawna kaplica pałacowa, zwana pawilonem ogrodowym ma niewielkie gabaryty, jest parterowa z częścią piętrową i z czworoboczną, nieco wyższą wieżyczką zwieńczoną krenelażem. Posiada rozwiązanie przypominające miniaturę średniowiecznego zamku. Aktualnie (maj 2023 r.) jest po remoncie na potrzeby świetlicy wiejskiej obejmującym: remont elewacji, wnętrza, pokrycia dachowego i wymianę stolarki okiennej i drzwiowej. Elewacje zostały pomalowane na kolor nie zharmonizowany z historycznym otoczeniem (stalowo-szary).

Oficyna mieszkalna jest prawdopodobnie najstarszym budynkiem w zespole – parterowa, w części piętrową, w całości wysoko podpiwniczona, nakryta wysokim dachem: nad częścią parterową – dwuspadowym, nad piętrową – łamanym polskim. Budynek jest wyjątkowo cenny, jako najstarszy w zespole i jedyny tego typu na Kujawach Wschodnich, jest jednak w bardzo złym stanie zachowania i wymaga pilnego podjęcia kompleksowego remontu.

Dobudowany dawniej do oficyny budynek stajni z wozownią, pełniący przez lata funkcję komórek gospodarczych dla lokatorów oficyny popadł w ruinę i kilka lat temu został rozebrany.

Spichlerz pozostający w rękach prywatnych zachował rozwiązanie architektoniczne, utracił jednak historyczną kompozycję elewacji z powodu zamurowania wszystkich otworów okiennych oraz wymiany pokrycia dachowego z dachówki ceramicznej na blachę. W wypadku podjęcia remontu tego budynku należy przywrócić mu historyczną kompozycję i podziały elewacji.

Park ma charakter krajobrazowy, jest rozległy, z dużym stawem od strony wschodniej. W parku czytelne jest historyczne rozplanowanie, ponieważ główne aleje użytkowane są jako drogi dojazdowe do budynków pałacu i oficyny. Wnętrze parku jest jednak niedostępne z powodu natężenia samosiewów i braku pielęgnacji drzewostanu historycznego. Park nie jest jednak zdewastowany, do czego niewątpliwie przyczynia się ogrodzenie zachowane od strony drogi przez wieś – wprawdzie niekompletne – ale posadzone na wysokiej podmurówce kamiennej i odcinkami poprzedzone rowem wzdłuż drogi, co utrudnia dostęp do parku.

Zespół pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim posiada wyjątkowo wysokie walory historyczne, przestrzenno-architektoniczne i jest jedną z niewielu zachowanych na Kujawach rezydencji tego typu i rangi. Z tej przyczyny, doceniając jego wartości w okresie funkcjonowania województwa wrocławskiego typowany był i przygotowywany do objęcia ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków. Niestety, postępowanie w tej sprawie przeciągało się, a po likwidacji województwa wrocławskiego temat nie był sfinalizowany.

Ponieważ zabytek ten równoważny jest wartościami z podobnymi wiekowo i architektonicznie zabytkami w niedalekich miejscowościach np.: z dworem w Kłóbce (obecnie na terenie Kujawsko-Dobrzyńskiego Parku Etnograficznego w Kłóbce), pałacem w Lubrańcu czy dworem w Baruchowie, zasadnym byłoby rozważenie złożenia do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o objęcie go wpisem do rejestru zabytków, a następnie poczynienie kroków w kierunku zmiany jego aktualnego przeznaczenia. Obecna funkcja – mieszkalna, jako mieszkania lokatorskie i socjalne - zdecydowanie nie jest prawidłowa i przyczynia się do pogłębienia jego złego stanu zachowania. Wpis do rejestru zabytków otworzyłby również drogę dla innych źródeł dofinansowania remontów lub nowego typu działalności, która mogłaby być prowadzona w tym obiekcie.

5.7.4. Zespół dworsko-parkowy w Otmianowie

Wsie Otmianowo Małe i Otmianowo Duże wymieniane są w dokumentach z końca XV w., należały wtedy do rodziny Siewierskich herbu Ogończyk i pozostawały ich własnością do połowy XVIII w. Wtedy też znalazło się w posiadaniu Stanisława Glińskiego herbu Ślepowron, który na drodze małżeństwa stał się też właścicielem majątku Boniewo i tam też zamieszkał. Majątek Otmianowo administrowany był przez zarządcę. Po jego śmierci (1768 r.) dobra odziedziczyli synowie Urban i Józef Glińscy. Za czasów Urbana Glińskiego, który sprawował wysokie stanowiska administracyjne i tytularne, nastąpił rozkwit ekonomiczny majątku Otmianowo. Po jego śmierci w 1803 r. majątek odziedziczył syn Urbana – Józef, który, podobnie jak ojciec – mieszkał w Boniewie i sprawował wysokie funkcje regionalne i rządowe. Zmarł w 1831 r. w dość młodym wieku, a spadkobiercami ustanowił trójkę swoich nieletnich dzieci, wyznaczając żonę Katarzynę jako opiekunkę prawną. Dwie córki Józefa po wyjściu za mąż odsprzedały matce swoje części spadku, a ta w 1854 r. przepisała je na syna Jana. Po śmierci Jana Glińskiego majątek odziedziczyli jego dwaj synowie – Józef i Kazimierz. Na podstawie rozdziału majątkowego w 1895 r. Józef został właścicielem Otmianowa, a Kazimierz – Boniewa. Józef Gliński już wcześniej wystawił dwór w Otmianowie, a w 1896 r. ożenił się z Karoliną Wodzińską. Ze związku tego urodziło się troje dzieci: Maria Teresa, Jadwiga Maria i Stanisław Józef. Po śmierci Józefa Glińskiego właścicielem Otmianowa został syn Stanisław (w 1927 r.) po spłaceniu sióstr.

Niestety, już wtedy majątek był zadłużony, co wymusiło konieczność wydzielania i sprzedaży jego części. W 1931 r. dobra ziemskie Otmianowo zostały wystawione na sprzedaż przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, ale nie znalazły nabywcy. Dopiero w 1936 r. zakupione zostały przez Halinę Dobrską. W czasie okupacji majątek został zarekwirowany, a po zakończeniu wojny – znacjonalizowany. W 1949 r. resztówka majątku z dworem, parkiem i budynkami gospodarczymi folwarku przekazana została Zarządowi Gminy w Pyszkowie – część dworu przeznaczono na szkołę podstawową, a część na mieszkania lokatorskie. Obecnie w budynku dworu znajdują się wyłącznie mieszkania.

Założenie dworsko-parkowe posiada kształt nieregularny, otoczony drogami. Park ma charakter krajobrazowy, z niewielkim stawem w północno-zachodniej części. Dwór zlokalizowany jest we wschodniej części parku, oddzielony wąskim pasem zieleni parkowej od nieistniejącego już ogrodu warzywnego i zabudowań folwarku. Stan zachowania układu kompozycyjnego parku jest dość czytelny, lecz brak pielęgnacji drzewostanu i przypadkowe budynki wznoszone przez lokatorów dworu prowadzą do obniżenia jego walorów.

Dwór przedstawia sobą mieszaninę stylów – jest to budowla piętrowa z parterowymi przybudówkami i dużym, półkolistym, zadaszonym tarasem od szczytu północy. Elewacją frontową zwrócony jest na zachód, a od frontu posiada znacznie wysunięty ganek na filarach, umożliwiający wjazd pojazdu. Ponad gankiem znajduje się duży taras. Dwór zachowany jest w dość dobrym stanie i jego historyczne rozwiązanie architektoniczne w przeciągu lat nie uległo większym zmianom.

Z powodu zachowanych historycznych walorów przestrzenno-architektonicznych zespół dworsko-parkowy w Otmianowie został objęty ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków. Stan zachowania tego zabytku jest średni, a jego sposób użytkowania niezgodny z funkcją historyczną.

Wskazane byłoby rozważenie zmiany formy własności lub chociażby zmiany funkcji, co doprowadziłoby do przywrócenia integralności funkcjonalnej tego zabytku. Zmiany ukierunkować należy przede wszystkim na likwidację mieszkań lokatorskich oraz odtworzenie historycznej kompozycji parku z możliwością częściowej modyfikacji zgodnie z aktualnymi potrzebami

6. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na obszarze Gminy Boniewo nie ma obiektów uznanych za pomnik historii. Podobnie, nie występują pomniki przyrody. Nie powołano także do istnienia parków kulturowych.

Na terenie gminy wykazano 45 zabytków, przy czym do rejestru zabytków wpisane zostało 5 obiektów:

- zespół dworsko-parkowy w Boniewie,
- cmentarz parafialny rzymskokatolicki w Boniewie,
- zespół dworsko-parkowy w Kaniewie,
- dwór obronny – grodzisko w Osieczu Wielkim,
- zespół dworsko parkowy w Otmianowie.

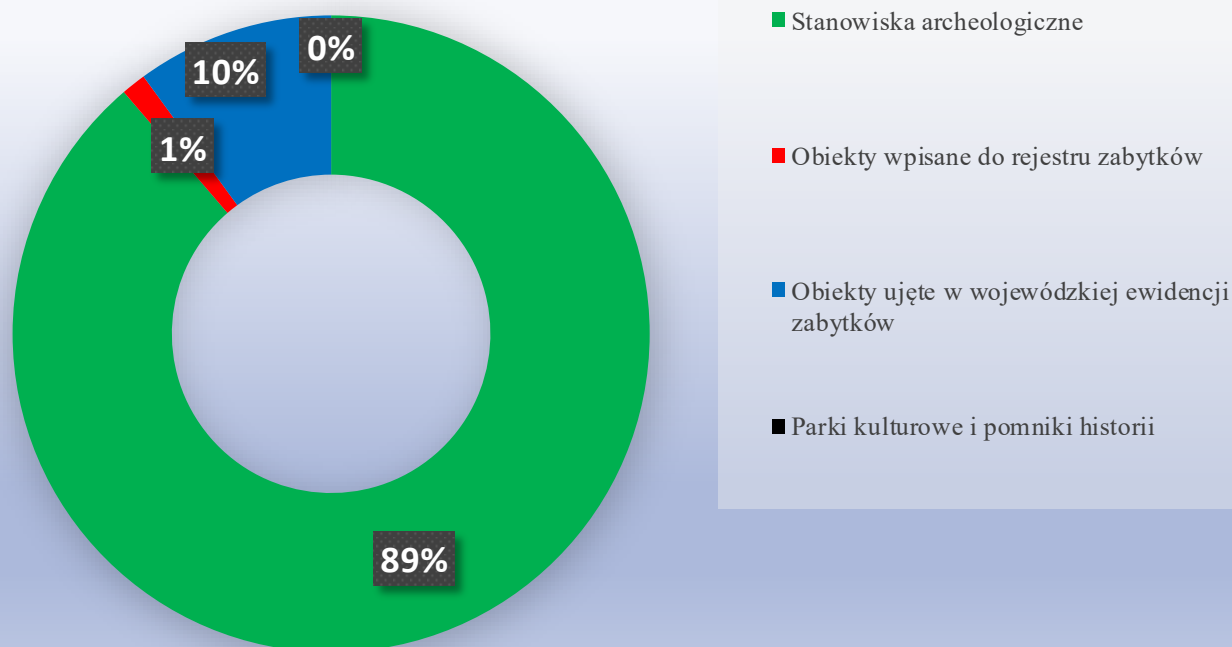
Zgodnie z powyższym, ochronie właściwej dla zabytków rejestrowych podlega jedynie 11% obiektów. Pozostałe 40 zabytków znajduje się w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ponadto, na terenie gminy zidentyfikowano 354 stanowiska archeologicznych, przy czym można zakładać tendencję rosnącą, ze względu na sukcesywnie prowadzone prace badawcze związane z sąsiadującymi z Gminą Boniewo parkami archeologicznymi w Wietrzychowicach i Sarnowie.

Łącznie, na terenie Gminy Boniewo znajduje się 399 obiektów o charakterze zabytkowym. Zakres ochrony prawnej obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy Boniewo ilustruje poniższa tabela:

Rodzaj ochrony prawnej	Ilość
Pomniki historii	0
Parki kulturowe	0
Obiekty wpisane do rejestru zabytków	5
Obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków	40
Obiekty ujęte w rejestrze zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków	45
Stanowiska archeologiczne	354
Łącznie wszystkie obiekty zabytkowe	399

Na terenie gminy przeważającą część obiektów stanowią stanowiska archeologiczne (89%). Zabytki ewidencjonowane i rejestrowe stanowią odpowiednio ok. 10% i 1% całego zasobu. Nie występuje ochrona prawna w postaci powołanych parków kulturowych oraz pomników historii.

OCHRONA PRAWNA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH NA TERENIE GMINY BONIEWO

Największą ilość zabytków rejestrowych posiada miejscowość Boniewo (2 zabytki), następnie Kaniewo (1 zabytek), Osiecz Wielki (1 zabytek) oraz Otmianowo (1 zabytek). Najwięcej obiektów wprowadzonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się w Gminie Boniewo (15 obiektów) oraz Osieczu Wielkim (8 obiektów).

Największa ilość stanowisk archeologicznych została zidentyfikowana na terenie miejscowości Osiecz Wielki – 36 stanowisk oraz w Bierzynie – 31 stanowisk.

Pełen wykaz obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków został zawarty w załączniku nr 1, stanowiącym aneks do niniejszego Programu; natomiast wykaz stanowisk archeologicznych – w załączniku nr 2 do niniejszego Programu.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń

Na terenie gminy Boniewo znajduje się stosunkowo niewiele zabytków nieruchomości – jest to pięć założeń rezydencjonalnych, cztery zabytkowe cmentarze, kilka budynków użyteczności publicznej lub budynków mieszkalnych, kapliczek i krzyży przydrożnych oraz pozostałości linii kolejki wąskotorowej.

Osobną grupę stanowią bardzo liczne zabytki archeologiczne.

Biorąc pod uwagę fakt, że Gmina Boniewo jest gminą rolniczą i niewielką, zaś zabytki nieruchome znajdujące się na jej terenie pozostają w złym stanie, poważnym zadaniem pozostaje ich utrzymanie w jak najlepszym i zgodnym z prawem stanie.

Podstawowym problemem warunkującym podjęcie decyzji o remoncie tych obiektów oraz o jego zakresie pozostaje ich funkcja. Obecna funkcja – mieszkania socjalne, jak dowiodło tego ostatnie kilkadziesiąt lat – nie jest właściwa i prowadzi do stopniowej degeneracji i zniszczenia zabytku. Wszystkie z w/w dworów są w złym stanie spowodowanym taką formą użytkowania, zaniedbaniami remontowymi lub samowolnymi robotami budowlanymi prowadzonymi przez lokatorów. Wskazaniem jest poczynienie wszelkich możliwych działań dla zmiany tej funkcji i wprowadzenia takiej funkcji, która będzie zgodna lub chociażby zbliżona do jego pierwotnego przeznaczenia. Dodatkowo, w wypadku zespołów w Boniewie, Otmianowie i Osieczu Wielkim należy wziąć pod uwagę również parki dworskie jako nierozłączny element zabytkowej kompozycji. Również parki należy w tym przypadku poddać pracom porządkowym, renowacyjnym oraz przywrócić im funkcję rekreacyjno-wypoczynkową.

Podkreślić tu należy, że z uwagi na wysoką wartość zabytkową, zespół pałacowo-parkowy w Osieczu Wielkim winien być traktowany zarówno pod względem planowania funkcji, jak i wykonawstwa remontowego – na równi z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków.

Stan zachowania zabytkowych cmentarzy rzymsko-katolickich i znajdujących się na nich historycznych nagrobków jest dobry i nie wymaga szczególnych prac, natomiast stan zachowania dwóch cmentarzy ewangelickich jest bardzo zły. Cmentarz w Czuplach jest nieczytelny w terenie (znajduje się w głębi lasu), zdewastowany i rozgrabiony. Wykonane kilka lat temu prace porządkowe nieco wyodrębniły go z roślinności leśnej, ale obecnie zaczyna znowu zarastać. Cmentarz w Łączewnej nie jest już wcale czytelny jako cmentarz; w latach 80-tych XX w. usunięto z jego terenu pozostałości nagrobków, pozostała jedynie kępa starych drzew przy drodze oraz nieusunięte z terenu cmentarza pochówki. W wypadku obydwu w/w cmentarzy wskazane jest podjęcie prac porządkowych, powtarzanie ich cykliczne oraz oznaczenie miejsc tych cmentarzy tabliczkami informacyjnymi.

Ujęte w ewidencji budynki użyteczności publicznej i budynki mieszkalne są w stanie gwarantującym im zachowanie walorów zabytkowych i nie wymagają pilnych prac.

Krzyże i kapliczki przydrożne od zakończenia II Wojny Światowej, w przeważającej większości kilkakrotnie zmieniły swoje rozwiązania plastyczne, architektoniczne i materiałowe, w chwili obecnej na terenie gminy nie zachowała się już żadna kapliczka czy krzyż licząca więcej niż 50 lat. Remont kapliczki czy krzyża nie wymaga żadnych uzgodnień przewidzianych prawem budowlanym, stąd wykonywany jest zgodnie z aktualnymi potrzebami i gustami. W tym wypadku jednak objekty te należy uznać za dobra kultury niematerialnej – niezależnie od formy plastycznej zachowują pierwotną lokalizację, są poważane przez miejscową społeczność i stanowią utrwalony tradycją element miejscowego krajobrazu. Należy jednak uświadamiać potrzebę zachowywania starych, historycznych

rozwiązań tych obiektów i nie wprowadzanie w miejsce rozwiązań tradycyjnych obiektów wykonanych z nieodpowiednich, aczkolwiek trwałych materiałów np. wykonanych terakotą, szklwionym klinkierem, wykonanych z rury kwasówki czy ujętych ogrodzeniem nabytym w markecie budowlanym.

Linia kolejki wąskotorowej jako zagadnienie bardzo szerokie opisana została w poprzednich rozdziałach. Torowisko zachowało się na dość dużych odcinkach, jak również przy stacji w Boniewie. Historyczne budynki stacji w Boniewie i Jerzmanowie są w złym stanie. Ponieważ złożono do WKZ wnioski o objęcie linii kolejki wpisem do rejestru zabytków i wnioski ten nadal jest procedowany nie ma możliwości podjęcia zdecydowanych rozwiązań odnośnie tego problemu, chyba że byłaby możliwość przeznaczenia części linii kolejki do reaktywacji, czyli remontu i uruchomienia odcinka linii wraz ze stacją Boniewo np. dla potrzeb turystyki przy użyciu drezyn.

Odnośnie zabytków archeologicznych - tzw. stanowisk archeologicznych wykazanych w wojewódzkiej ewidencji zabytków – zawsze narażone są one na niebezpieczeństwo nieumyślnego ich zniszczenia na skutek prac rolniczych. Gmina powinna mieć jednak pełną świadomość lokalizacji tych obiektów oraz możliwość powiadomienia o tym fakcie właścicieli nieruchomości, na których się one znajdują. Gmina powinna też uzyskać informację na temat zawartości i ważności tych stanowisk – inną wartość posiada przecież ślad osadnictwa w postaci fragmentu skorupy naczynia, a inną cmentarzysko lub osada. W przypadku w/w zabytków – w porozumieniu z WKZ – należałoby przyjąć konkretne i powtarzalne rozwiązania odpowiednie dla danej sytuacji – biorąc także pod uwagę fakt, że wszystkie w/w stanowiska archeologiczne nie są objęte prawną ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków.

Na podstawie powyższej diagnozy przeprowadzono analizę SWOT, stanowiącą podstawę sformułowania postulatów programowych Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Nazwa tego rodzaju analizy, jest akronimem od angielskich słów określających jej cztery elementy składowe: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats – tj. Mocne strony, Słabe strony, Szanse i Zagrożenia. SWOT wykorzystuje się do analizy wewnętrznego i zewnętrznego otoczenia projektu, przy czym stanowi on pierwszy etap analizy strategicznej. W poniższej tabeli zamieszczono analizę SWOT dokonaną pod kątem materii zachowania dziedzictwa kulturowego dla Gminy Boniewo.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Dobrze rozbudowana infrastruktura drogowa - duża sieć właściwie utrzymanych dróg powiatowych i gminnych, wpływających pozytywnie na możliwy rozwój turystyki krajoznawczej i dostęp do zabytków; 2. wyjątkowe walory krajobrazowe i przyrodnicze gminy; 3. znaczna ilość zachowanych dworów, zespołów dworskich i pałacowych; 4. przeprowadzone prace remontowe i 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zły stan zachowania części obiektów o charakterze zabytkowym – w szczególności obiektów związanych z infrastrukturą zabytkowej kolei wąskotorowej; 2. zniszczenia i dewaloryzacja części zabytków znajdujących się na terenie gminy; 3. niewłaściwe wykorzystanie obiektów zabytkowych, w tym wykorzystanie ich w charakterze budynków socjalnych, co przyczynia się do ich degradacji i

<p>zabezpieczające obiektów zabytkowych należących do gminy;</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. istnienie zieleni komponowanej o wysokim walorze przyrodniczym jak i historycznym; 6. obecność zabytków techniki – pozostałości infrastruktury oraz architektury kolei wąskotorowej operującej na terenie Kujaw w XIX-XX w.; 7. określenie zabytkowych wartości krajobrazu kulturowego i zasad jego ochrony w opracowanych dokumentach planistycznych gminy. 8. bezpośrednia bliskość megalitycznych grobowców w Gaju, Sarnowie i Wietrzychowicach; 	<p>dewaloryzacji;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. opuszczenie, brak adaptacji i nieużytkowanie części obiektów zabytkowych; 5. zaniedbania i niewłaściwie utrzymana zieleni komponowana – w szczególności dotyczy zabytkowych parków podworskich; 6. brak ochrony prawnej obiektów o znacznym walorze historycznym; 7. brak opracowanej gminnej ewidencji zabytków; 8. brak muzeów zachowujących i kultywujących kulturę regionu; 9. brak dostatecznej świadomości dotyczącej wagi i potrzeby ochrony zabytków wśród mieszkańców gminy – brak prowadzenia właściwych działań informacyjnych i edukacyjnych; 10. brak dostatecznej ilości ścieżek turystycznych oraz rowerowych umożliwiających pełne wykorzystanie potencjału turystycznego dóbr kultury znajdujących się na terenie gminy;
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój turystyki poprzez właściwe wykorzystanie obiektów zabytkowych; 2. rozwój lokalnych społeczności poprzez właściwą adaptację obiektów zabytkowych; 3. powstanie ścieżek historycznych, ścieżek rowerowych i idący za tym rozwój infrastruktury; 4. renowacja, rewitalizacja, właściwe oznakowanie i zachowanie obiektów zabytków, w tym obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków, ale posiadających cechy obiektów zabytkowych; 5. rewitalizacja istniejącej zieleni komponowanej wpływająca na poprawę komfortu życia mieszkańców; 6. prowadzenie działań edukacyjnych odnoszących się do ochrony zabytków, ich zachowania i właściwego zagospodarowania; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zniszczenie bądź utrata walorów zabytkowych istniejących obiektów architektonicznych, ze szczególnym naciskiem na budynki kolei wąskotorowej; 2. dewastacja i zniszczenie obiektów zabytkowych związana z niewłaściwą ich adaptacją, w tym wykorzystaniem pod budownictwo socjalne lub komunalne; 3. dewastacja lub dewaloryzacja obiektów zabytkowych związana z opuszczeniem i niewykorzystaniem istniejących zabytków; 4. dewaloryzacja zieleni komponowanej związana z niewłaściwym utrzymaniem parków podworskich; 5. dewastacja licznych stanowisk archeologicznych w związku z prowadzoną działalnością rolniczą; 6. zagrożenia płynące z działalności „poszukiwaczy skarbów”, mogących

<p>7. identyfikacja mieszkańców gminy z dobrami kultury poprzez działania informacyjne, promocyjne i rozwój turystyki;</p> <p>8. możliwość pozyskiwania środków finansowych na renowację obiektów zabytkowych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej;</p> <p>9. popularyzacja historii i kreowanie pozytywnego wizerunku regionu;</p>	<p>doprowadzić do zniszczenia stanowisk archeologicznych;</p> <p>7. nieobjęcie ochroną obiektów o cennym znaczeniu historycznym z powodu braku wpisu do wojewódzkiej ewidencji lub rejestru zabytków;</p> <p>8. brak właściwej adaptacji obiektów zabytkowych na cele użyteczności publicznej lub obiekty stymulujące rozwój turystyki i gospodarki;</p> <p>9. utrzymanie się niskiej świadomości mieszkańców Gminy w tematyce ochrony zabytków; w konsekwencji płynący z tego brak zainteresowania, wiedzy i utożsamiania się z historią i kulturą regionu;</p>
--	--

8. Założenia programowe

Na podstawie obowiązujących przepisów prawa, krajowych, wojewódzkich i powiatowych założeń strategicznych, wewnętrznych regulacji programowych gminy, istniejącej materii zabytkowej oraz analizy szans i zagrożeń, wyodrębniono następujące cele, kierunki działania i zadania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Boniewo na lata 2023-2026.

CEL GŁÓWNY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BONIEWO NA LATA 2023-2026 : WZMOCNIENIE SYSTEMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA TERENIE GMINY BONIEWO

**CEL SZCZEGÓŁOWY 1:
SPOŁECZNO-PRAWNA**

**CEL SZCZEGÓŁOWY 2:
PROWADZENIE PRAC**

**CEL SZCZEGÓŁOWY 3:
OCHRONA ZABYTKÓW**

<i>OCHRONA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH</i>	<i>KONSERWATORSKO-ZABEZPIECZAJĄCYCH</i>	<i>POPRAZ ROZWÓJ OFERTY TURYSTYCZNEJ GMINY</i>
KIERUNKI DZIAŁANIA	KIERUNKI DZIAŁANIA	KIERUNKI DZIAŁANIA
1. Sporządzenie rozwiązań planistycznych i strategicznych	1. Zabezpieczenie i konserwacja obiektów należących do Gminy Boniewo	1. Kreowanie produktu turystycznego
2. Ewaluacja i inwentaryzacja zasobów obiektów zabytkowych	2. Rewitalizacja zieleni komponowanej	2. Rozwój infrastruktury turystycznej
3. Działania edukacyjne	3. Pozyskiwanie środków finansowych na prace konserwatorsko-restauratorskie	3. Promocja zabytków znajdujących się na terenie Gminy Boniewo

8.1. Cel szczegółowy 1: Społeczno – prawna ochrona obiektów zabytkowych

Zgodnie z art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Gmina Boniewo prowadzi obecnie działania związane z opracowaniem w/w ewidencji. Wskazane jest, aby prace te zostały zakończone w perspektywie obecnego programu opieki nad zabytkami. Wnioski zawarte w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz niniejszym Programie powinny być każdorazowo uwzględniane w dokumentach planistycznych; szczególnie przy prowadzeniu procesu inwestycyjnego.

W toku sporządzania niniejszego Programu stwierdzono dewaloryzację części obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Brak właściwości historycznych dotyczy:

1. Parku dworskiego w Grójczyku – ze względu na jego całkowitą dewaloryzację prowadzącą do braku możliwości ustalenia jego obecnego położenia.
2. Stajni z wozownią w Osieczu Wielkim – ze względu na fakt, iż z powodu bardzo złego stanu technicznego uległa ruinie i została rozebrana,
3. Cmentarza ewangelickiego w Łączewnej – ze względu na jego całkowitą dewaloryzację, brak obiektów architektury sepulkralnej - jego jedyną pozostałością są resztki starodrzewu oraz pochówki.
4. Cmentarza rzymskokatolickiego w Lubominie – ze względu na jego ahistoryczny charakter, nieliczną grupę nagrobków zabytkowych (5 obiektów) i wypełnienie całości terenu cmentarza nagrobkami pochodzącymi z II połowy XX w.

Powyższe ustalenia powinny prowadzić do zawnioskowania przez Gminę Boniewo do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wykreślenie w/w obiektów z wojewódzkiej ewidencji zabytków. Utrzymanie ich w ewidencji nie prowadzi bowiem do ochrony walorów historycznych, natomiast może wydatnie przyczynić się do utrudnienia potencjalnego procesu inwestycyjnego, prowadzonego w sąsiedztwie powyższych obiektów – w szczególności, biorąc pod uwagę trudności z ustaleniem obecnego położenia obiektów w Grójczyku i Łączewnej.

Ponadto, w toku prowadzonej analizy stwierdzono, że na terenie Gminy Boniewo znajdują się obiekty posiadające cechy historyczne i walory obiektów zabytkowych, nie wprowadzone dotychczas do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Wskazane jest jednak, aby Gmina Boniewo, w przypadku budynku w którym mieści się obecnie siedziba Urzędu Gminy Boniewo, rozważyła zwrócenie się do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie tego obiektu do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Na terenie Gminy Boniewo, w miejscowości Osiecz Wielki znajduje się zespół pałacowo-parkowy wpisany do wojewódzkiej ewidencji zabytków. W toku prowadzonej analizy stwierdzono, że obiekt ten posiada wyjątkowe walory historyczne, wyróżniające się na tle pozostałych zabytków znajdujących się na terenie gminy. Z tego względu jest wysoce pożądane, aby zespół w Osieczu Wielkim został objęty wyższym stopniem ochrony prawnej niż obecnie, wobec czego Gmina Boniewo powinna zawnioskować do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie dworu w Osieczu Wielkim do rejestru zabytków.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, kierunki działania dla celu szczegółowego 1 prezentują się w następujący sposób:

8.1.1 Kierunek działania 1.1: Sporządzenie rozwiązań planistycznych i strategicznych

L.p.	Zadanie
1	Opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Boniewo.
2	Uwzględnienie założeń Programu Opieki nad Zabytkami w przygotowywanych dokumentach planistycznych, w szczególności w projektowanych studiach kierunku zagospodarowania przestrzennego.

8.1.2 Kierunek działania 1.2: Ewaluacja i inwentaryzacja zasobów obiektów zabytkowych

L.p.	Zadanie
1	Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wykreślenie z wojewódzkiej ewidencji zabytków nieistniejącego parku dworskiego z dawnego zespołu dworsko-parkowego w Grójczyku.
2	Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wykreślenie z wojewódzkiej ewidencji zabytków nieistniejącego budynku stajni z wozownią w Osieczu Wielkim.
3	Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wykreślenie z wojewódzkiej ewidencji zabytków cmentarza ewangelickiego w Łączewnej z uwagi na jego całkowitą dewaloryzację i utratę cech historycznych.
4	Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wykreślenie z wojewódzkiej ewidencji zabytków cmentarza rzymskokatolickiego w Lubominie z uwagi na brak cech historycznych.

5	Rozważenie skierowania do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wprowadzenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków budynku, w którym obecnie znajduje się siedziba Urzędu Gminy Boniewo.
6	Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wydanie decyzji w sprawie wpisania do rejestru zabytków zespołu dworsko-parkowego w Osieczu Wielkim.

8.1.3 Kierunek działania 1.3: Działania edukacyjne

L.p.	Zadanie
1	Opracowanie programu lekcji na temat zabytkowej architektury, kultury i historii gminy.
2	Wspieranie lokalnych inicjatyw takich jak: budowa izb pamięci, organizacja konkursów, etc.

8.2 Cel szczegółowy 2: Prowadzenie prac konserwatorsko-zabezpieczających

Gmina Boniewo posiada w zasobach własnych znaczną ilość obiektów zabytkowych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji i rejestrze zabytków. Część obiektów jest w stanie dobrym – w szczególności wyremontowana świetlica (Dom Ludowy) w Otmianowie oraz również świetlica (dawna kaplica) w zespole pałacowo-parkowym w Osieczu Wielkim. Prace remontowe prowadzone są też w innych obiektach: dworach w Kaniewie, Boniewie i Mikołajkach. Szczegółowe informacje dotyczące stanu obiektów architektonicznych znajdują się w Rozdziale 5 niniejszego opracowania oraz w kartach ewidencyjnych Gminnej Ewidencji Zabytków. Informacje tam zawarte powinny stanowić podstawę planowanych prac remontowych.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, kierunki działania dla celu szczegółowego 2 prezentują się w następujący sposób:

8.2.1 Kierunek działania 2.1: Zabezpieczenie i konserwacja obiektów należących do gminy Boniewo

L.p.	Zadanie
1	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających dworu w Boniewie.
2	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających Cmentarza Rzymskokatolickiego w Boniewie.
3	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających zespołu budynków szkoły w Boniewie.
4	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających budynków obiektów infrastruktury dawnej kolei wąskotorowej, w szczególności budynku dworców w Boniewie i Jerzmanowie (w wypadku przejęcia ich przez Gminę od PKP).
5	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających dworu w Kaniewie.

6	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających dworu w Mikołajkach.
7	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających pałacu w Osieczu Wielkim.
8	Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i zabezpieczających dworu w Otmianowie.

8.2.2 Kierunek działania 2.2: Rewitalizacja zieleni komponowanej

L.p.	Zadanie
1	Przeprowadzenie inwentaryzacji, prac porządkowych i rewitalizacji parku pałacowego w zespole pałacowo-parkowym w Osieczu Wielkim.

8.2.3 Kierunek działania 2.3: Pozyskiwanie środków finansowych na prace konserwatorsko-restauratorskie

L.p.	Zadanie
1	Pozyskiwanie środków finansowych na remont zabytków z przeznaczonych na ten cel funduszy zewnętrznych, w szczególności z funduszy strukturalnych.
2	Pozyskiwanie środków finansowych na remont zabytków z puli Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
3	Pozyskiwanie środków finansowych z funduszy środowiskowych, w celu rewitalizacji zieleni komponowanej.

8.3 Cel szczegółowy 3: Ochrona zabytków poprzez rozwój oferty turystycznej gminy

W toku prowadzonej analizy stwierdzono brak na terenie Gminy Boniewo oznaczeń tras turystycznych i obiektów zabytkowych. Biorąc pod uwagę rosnący ruch turystyczny, obecność obiektów atrakcyjnych turystycznie w sąsiednich gminach (obiekty megalityczne), a także popularność turystyki rowerowej czy pieszej, należy podjąć działania zmierzające do ustalenia i właściwego oznaczenia zabytków i tras turystycznych.

Zdecydowany problem dla rozwoju Gminy Boniewo stanowią pozostałości dawnej infrastruktury kolejowej kolei wąskotorowej: tory, zwrotnice i znaki kolejowe. Zagęszczenie tych obiektów jest szczególnie widoczne w miejscowości Boniewo. Ze względu na charakter kolei wąskotorowej, tory ułożone są na wydzielonych działkach geodezyjnych, które przedzielają miejscowość. Ich obecność wymiennie utrudnia rozwój przestrzenny gminy. Jednocześnie, należy mieć na uwadze, że Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi postępowanie w sprawie wpisania pozostałości kolei wąskotorowej do rejestru zabytków, przy czym nie zidentyfikowano jeszcze wielkości planowanego wpisu. Oznacza to, że jest niezwykle mało prawdopodobne, aby w najbliższym czasie pozostałości kolei wąskotorowej mogły zostać usunięte, a działki geodezyjne połączone z sąsiednimi.

Z powyższych względów należy rozważyć, czy pozostałości kolei wąskotorowej pozwalają na wykreowanie produktu turystycznego i – zamiast utrudniać wzrost gospodarczy

i infrastrukturalny gminy – przyczynić się do jej rozwoju. Wprawdzie, ze względów finansowych, jest bardzo mało prawdopodobne przywrócenie do użytku większej części trasy kolei wąskotorowej i organizowanie na niej przewozu za pomocą historycznych pojazdów, to jednak – jak się wydaje – możliwe jest przywrócenie do użytku niewielkich odcinków kolejowych. Trasy takie mogłyby być oddane lokalnym przedsiębiorcom oraz turystom, do ich użytkowania za pomocą drezyn ręcznych czy rowerowych. Połączone z izbami pamięci, takie trasy zapewniłyby pełniejszą ochronę zabytku techniki, którego wykorzystanie przyczyniłoby się jednocześnie do rozwoju lokalnej społeczności. Należy podkreślić, że takie rozwiązania są często spotykane na terenie Polski i niejednokrotnie przyczyniają się wydatnie do wzrostu turystyki regionalnej – jako przykład można podać kolej wąskotorową w Puszczy Białowieskiej, której trasy wahają się od 4 do 11 kilometrów.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, kierunki działania dla celu szczegółowego 3 prezentują się w następujący sposób:

8.3.1 Kierunek działania 3.1: Kreowanie produktu turystycznego

L.p.	Zadanie
1	Opracowanie i wytyczenie turystycznych szlaków historycznych – w szczególności szlaku związanego z zabytkami techniki; w tym szlaków pieszych, samochodowych, konnych i wodnych.
2	Przygotowanie w budynku dworca kolei wąskotorowej w Boniewie izby pamięci, a docelowo regionalnego muzeum poświęconego kolei wąskotorowej operującej na terenie Kujaw.

8.3.2 Kierunek działania 3.2: Rozwój infrastruktury turystycznej

L.p.	Zadanie
1	Oznakowanie szlaków turystycznych oraz leżących na nich zabytków.
2	Oznakowanie za pomocą tablic informacyjnych wpisanego do ewidencji zabytków cmentarza ewangelickiego w Czuplach.
3	Wykorzystanie istniejącego torowiska i infrastruktury kolejowej do wykreowania atrakcji turystycznej – przygotowanie i udostępnienie infrastruktury dla turystów w postaci drezyn ręcznych i rowerowych.

8.3.3 Kierunek działania 3.3: Promocja zabytków znajdujących się na terenie gminy Boniewo

L.p.	Zadanie
1	Opracowanie i publikacja mapy atrakcyjnych obiektów zabytkowych na stronie internetowej Gminy.
2	Organizowanie imprez i wystaw poświęconych zabytkom materialnym i niematerialnym.

9. Wytyczne i rekomendacje do Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego

---

Ochrona obiektów zabytkowych nierozzerwalnie wiąże się z ochroną wartości kulturowych krajobrazu i przestrzeni gminy. Jednocześnie, w wypadku zabytków chronionych poprzez wpis do rejestru zabytków, jak i ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, działania przy nich należy przygotowywać i prowadzić zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Znaczną pomocą jest w tym wypadku Gminna Ewidencja Zabytków, która w sposób czytelny wskazuje obiekty zabytkowe i ich lokalizację. Dodatkową wiedzę dysponuje WKZ, określając – na podstawie decyzji wpisu do rejestru zabytków – zakres strefy ochrony konserwatorskiej danego zabytku nieruchomego lub lokalizację zabytku archeologicznego (dotyczy to głównie numerów działek).

W związku z tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego opracowywanych dla całej gminy lub jej fragmentów należy wprowadzać zapisy uwzględniające następujące zasady:

OCHRONA KRAJOBRAZU:

1. konieczność zachowania i utrzymania utrwalonego tradycją krajobrazu rolniczego,
2. konieczność zachowania przebiegu historycznych szlaków komunikacyjnych (dróg), w przypadku ich remontu - zachowania lub odtworzenia zadrzewień przydrożnych,
3. konieczność zachowania i uczynienia krajobrazowych punktów widokowych (np. w przypadku cmentarza w Boniewie),
4. konieczność utrzymania rozwiązań krzyży i kapliczek przydrożnych oraz ich najbliższego otoczenia pod względem lokalizacji, ekspozycji i użytych materiałów,
5. stosowanie zalecenia projektowania i nasadzania w zadrzewieniach przydrożnych i otoczeniu krzyży i kapliczek - drzew i krzewów gatunków rodzimych.

OCHRONA ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ REZYDENCJONALNYCH (wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków):

1. wszelkie działania ukierunkować na utrzymanie integralności zabytków w ich historycznych granicach, rozplanowaniu, rozwiązaniu i funkcji,
2. podjąć działania zmierzające do realizacji kompleksowych remontów zabytkowych budynków i rewitalizacji parków,
3. dążyć do zmiany aktualnych funkcji zabytkowych budynków i parków z zagospodarowaniem całości obiektów dla celów społeczności lokalnych,
4. w odniesieniu do założenia pałacowo-parkowego w Osieczu Wielkim rozważyć złożenie u KP-WKZ wniosku o wpis do rejestru zabytków.

OCHRONA BUDYNKÓW ZABYTKOWYCH (ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków):

1. zachować wartości zabytkowe obiektu: lokalizację, rozwiązanie architektoniczne, materiałowe, gabaryty, sposób zagospodarowania najbliższego otoczenia, stosować stonowaną kolorystykę elewacji zharmonizowaną z historycznym charakterem obiektu,

2. nowe obiekty wprowadzane w bezpośrednie sąsiedztwo zabytkowych budynków winny nie naruszać ich walorów pod względem rozwiązań architektonicznych, gabarytów i kolorystyki elewacji,

OCHRONA ZABYTKÓW TECHNIKI:

1. wszelkie działania ukierunkować na utrzymanie integralności zabytku w jego historycznych granicach, rozplanowaniu, rozwiązaniu i funkcji,
2. przyjąć plan przeznaczenia całości lub części zabytku dla nowej funkcji związanej z turystyką i podjąć działania zmierzające do opracowania dokumentacji dla tego celu.

OCHRONA ZABYTKOWYCH CMENTARZY I ZABYTKÓW SEPULKRALNYCH:

1. dążyć do bezwzględnego zachowania zabytkowych nagrobków,
2. podjąć działania zabezpieczające zabytkowe nagrobki nie posiadające opiekunów,
3. podjąć działania ukierunkowane na uporządkowanie cmentarzy ewangelickich, umożliwienie dostępu do nich i umieszczenie przy nich tabliczek informacyjnych,
4. w odniesieniu do dawnego cmentarza w Łączewnej – wprowadzenie trwałego zakazu zmiany funkcji terenu cmentarza i uniemożliwienie jego likwidacji, nawet w przypadku usunięcia z wojewódzkiej ewidencji zabytków.

OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH:

1. podjąć działania zmierzające do upowszechnienia wiedzy o zabytkach archeologicznych oraz poinformowania właścicieli nieruchomości o fakcie lokalizacji na ich terenie zabytku tego rodzaju,
2. rozważyć możliwość ekspozycji i udostępnienia turystycznego wybranych zabytków archeologicznych.

10. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania zaplanowane w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów o charakterze:

1. Formalno-prawnym poprzez:

- wykonywanie decyzji administracyjnych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w oparciu o właściwe przepisy u.o.z.;

— wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wykreślenie oraz wprowadzenie obiektów do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz rejestru zabytków;

2. Finansowym poprzez:

— pozyskiwanie środków zewnętrznych w postaci korzystania z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich, funduszy krajowych MKiDN i funduszy środowiskowych;

3. Koordynacyjno-strategicznym poprzez:

— wykonywanie ustaleń Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami oraz Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego i Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Włocławskiego, a także innych dokumentów strategicznych na poziomie powiatowym, wojewódzkim oraz krajowym;

— współpracę z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

— współpracę z ośrodkami akademickimi i naukowymi w zakresie ochrony zabytków;

— współpracę z kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;

— aktualizację wewnętrznych dokumentów programowych Gminy Boniewo o zakres ochrony zabytków;

4. Społeczno-edukacyjnym poprzez:

— edukację, za pomocą wprowadzenia zagadnień ochrony zabytków i historii regionu do lekcji w szkołach oraz poprzez opracowywanie i organizowanie gier edukacyjnych i terenowych;

5. Inwestycyjnym – poprzez:

— bieżące prace konserwacyjne i zabezpieczające obiektów należących do Gminy Boniewo;

— bieżące prace porządkowe i konserwacyjne zieleni komponowanej należącej do Gminy Boniewo;

6. Promocyjnym poprzez:

— opracowywanie i wytyczenie nowych szlaków turystycznych i historycznych;

— prawidłowe oznakowanie szlaków turystycznych i leżących na nich zabytków;

— opracowanie materiałów promocyjnych: mapy obiektów zabytkowych i publikacji poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy Boniewo;

— organizowanie wydarzeń kulturalnych - imprez i wystaw poświęconych zabytkom materialnym i niematerialnym Gminy Boniewo;

11. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

DLA CELU SZCZEGÓŁOWEGO 1: **SPOŁECZNO – PRAWNA OCHRONA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH**

---

1. Opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków.
  2. Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wykreślenie z wojewódzkiej ewidencji zabytków parku dworskiego w Grójczyku, stajni z wozownią w Osieczu Wielkim, cmentarza ewangelickiego w Łączewnej i cmentarza rzymskokatolickiego w Lubominie.
  3. Podjęcie pozytywnej bądź negatywnej decyzji w sprawie skierowania do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wprowadzenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków budynku siedziby Urzędu Gminy Boniewo.
  4. Skierowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosku o wydanie decyzji w sprawie wpisania do rejestru zabytków zespołu pałacowo-parkowego w Osieczu Wielkim.
  5. Ilość zaktualizowanych strategicznych dokumentów Gminy Boniewo o zakres ochrony zabytków.
  6. Ilość zrealizowanych lekcji dot. zabytkowej architektury, kultury i historii gminy.
-
-

DLA CELU SZCZEGÓŁOWEGO 2:
PROWADZENIE PRAC KONSERWATORSKO-
ZABEZPIECZAJĄCYCH

---

1. Stan zachowania i wartości zabytkowego dworu w Boniewie.
  2. Stan zachowania i wartości zabytkowego Cmentarza Rzymskokatolickiego w Boniewie.
  3. Stan zachowania i wartości zabytkowego zespołu budynków szkoły w Boniewie.
  4. Stan zachowania i wartości zabytkowego budynków obiektów infrastruktury dawnej kolei wąskotorowej, w szczególności budynku dworców w Boniewie i Jerzmanowie.
  5. Stan zachowania i wartości zabytkowego dworu w Kaniewie.
  6. Stan zachowania i wartości zabytkowego dworu w Mikołajkach.
  7. Stan zachowania i wartości zabytkowego dworu w Osieczu Wielkim.
  8. Stan zachowania i wartości zabytkowego dworu w Otmianowie.
  9. Stan zachowania i wartości zabytkowego parku pałacowego w Osieczu Wielkim.
  10. Kwota środków uzyskanych na remont zabytków z Funduszy Europejskich.
  11. Kwota środków uzyskanych na remont zabytków z Funduszy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
  12. Kwota środków uzyskanych na rewitalizację zieleni komponowanej z funduszy środowiskowych.
-

DLA CELU SZCZEGÓŁOWEGO 3:
OCHRONA ZABYTEKÓW POPRZEZ ROZWÓJ OFERTY
TURYSTYCZNEJ GMINY

---

1. Ilość opracowanych i wytyczonych nowych szlaków turystycznych i historycznych.
  2. Ilość nowo oznakowanych szlaków turystycznych i leżących na nich zabytków.
  3. Budowa Izby Pamięci w budynku dworca kolei wąskotorowej w Boniewie.
  4. Oznakowanie cmentarza ewangelickiego w Czuplach.
  5. Ilość przygotowanej do ruchu turystycznego trasy kolei wąskotorowej.
  6. Opracowanie i opublikowanie mapy atrakcyjnych obiektów zabytkowych.
  7. Ilość zorganizowanych wystaw i imprez poświęconych zabytkom materialnym i niematerialnym.
-

12. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego, finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Natomiast jednostka samorządu terytorialnego sprawując opiekę przy zabytkach, finansuje prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane ze środków własnych.

Mając na uwadze powyższe, w niniejszym rozdziale opisano możliwe źródła finansowania postulatów zawartych w Programie.

12.1. Finansowanie ze środków Unii Europejskiej

12.1.1. Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

W ramach celu polityki 4. *Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych* przewidziano cel szczegółowy 4.6 *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych*.

Zgodnie z jego treścią, inwestycje w zabytki i niezabytkową infrastrukturę kultury przyczyniają się do włączenia społecznego, rozwoju innowacji społecznych i podniesienia atrakcyjności turystycznej i potencjału ekonomicznego danego obszaru. Wsparcie otrzymają projekty, które przyczyniać się będą do wzrostu liczby odwiedzających oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Priorytetowo będą traktowane inwestycje, które zakładają współpracę z lokalnym otoczeniem (m.in. społeczeństwo, NGO, przedsiębiorstwa, podmioty ekonomii społecznej). Preferowane będzie wsparcie istniejącej infrastruktury, natomiast nowe inwestycje będą dopuszczalne tylko w wyjątkowych, uzasadnionych okolicznościach. Ponadto renowacja, konserwacja, rewaloryzacja i restauracja obiektów zabytkowych (w tym pomników) nie może być pojedynczą interwencją, tylko musi stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej.

Na ochronę, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury łącznie przewidziano 600 000 000 euro.

12.1.2. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

W chwili opracowywania niniejszego Programu nie wdrożono jeszcze Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w perspektywie 2021-2027.

W PROW na lata 2014-2020, w *Działaniu 6.8 Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich* wymieniono poddziałanie 6.8.1: *Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej.*

W ramach poddziałania przewidziano odnawianie lub poprawę stanu obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne. Rodzaj pomocy ma przyjąć formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji, w szczególności:

- koszty przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Beneficjentami powyższych działań mogą być gminy, instytucje kultury, dla których organizatorem są jednostki samorządu terytorialnego oraz Kościoły lub inne związki wyznaniowe.

12.1.3. Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

Głównym celem programu jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie potencjału gospodarczego i społecznego regionu, sprzyjanie zintegrowanemu, zrównoważonemu i inteligentnemu rozwojowi województwa kujawsko-pomorskiego, ukierunkowanemu na wysoką jakość życia i bezpieczeństwo jego mieszkańców.

W obszarze społecznym (CP4), środki EFRR będą przeznaczony na inwestycje w przedszkola i kształcenie zawodowe, edukację włączającą, zdeinstytucjonalizowane usługi społeczne i zdrowotne (ukierunkowane głównie na podstawową opiekę zdrowotną i opiekę ambulatoryjną), a także wspieranie instytucji kultury i rozwój dziedzictwa kulturowego. Na ten cel przeznaczono 240 000 000 euro.

Realizując wsparcie w wymiarze terytorialnym (CP5) wspierane będą inwestycje na terenach MF wojewódzkich, regionalnych i powiatowych miast WK-P. Planowane jest wsparcie takich obszarów jak: tereny inwestycyjne, uzdrowiska, turystyka, kultura, rewitalizacja przestrzeni publicznych, rewitalizacja społeczno-gospodarcza oraz zwiększenie zdolności administracyjnych ZIT. Na te działania w Programie przewidziano alokację ok. 130 000 000 euro.

12.2. Finansowanie ze środków krajowych

Osoby fizyczne oraz jednostki organizacyjne mogą ubiegać się o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku, z puli środków rozdysponowywanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dofinansowania udziela się na podstawie zawartej umowy pomiędzy

beneficjentem a ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Środki pochodzą z programu „*Ochrona zabytków*”. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub 100% w przypadku zabytków o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określa regulamin na stronie internetowej Ministerstwa oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

Ponadto, istnieje możliwość przeznaczenia środków Funduszu Kościelnego na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1950 r., nr 9 poz. 87 ze zm.) i art. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 r., nr 61 poz. 354). Dotowane może być jedynie wykonanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt – w szczególności będą to remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolacje, remonty i wymiana zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej itp.

12.3. Finansowanie ze środków wojewódzkich

Dofinansowywanie prac konserwatorskich zabytków wpisanych do rejestru, znajdujących się na terenie województwa Kujawsko-Pomorskiego, reguluje uchwała Nr XXXV/508/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. ze zm. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Celem dotacji jest ochrona krajobrazu kulturowego i dziedzictwa narodowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz wspieranie działań właścicieli i zarządców zabytków dla zapewnienia ochrony i konserwacji wartościowych elementów substancji zabytkowej. Dotacje mogą być udzielane na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego, dostępnych publicznie, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe i znajdujących się w złym stanie technicznym. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku jeśli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich, lub robót budowlanych przy zabytku dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacji udzielić może również wojewódzki konserwator zabytków ze środków pochodzących z budżetu państwa, w części, której dysponentem jest wojewoda.

12.4. Finansowanie ze środków powiatowych

Na terenie powiatu włocławskiego dofinansowanie konserwacji zabytków wpisanych do rejestru reguluje Uchwała Nr XX/177/20 Rady Powiatu we Włocławku z dnia 28 sierpnia 2020 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków - zwana dalej dotacją - może obejmować wyłącznie nakłady konieczne w zakresie określonym w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 77 u.o.z. stanowi katalog zamknięty i wskazuje na następujące prace:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Co istotne - z treści przytoczonej wyżej Uchwały wynika, że nie obejmuje ona obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

12.5. Finansowanie ze środków gminnych

W chwili sporządzania niniejszego opracowania, Gmina Boniewo nie posiadała regulacji przewidujących dotacje dla właścicieli obiektów zabytkowych na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

13. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

---

W Wieloletniej Prognozie Finansowej Gminy Boniewo na lata 2023-2028 ujęto termomodernizację budynku Ośrodka Warsztatów Terapii Zajęciowej w Boniewie. W obiekcie obecnie funkcjonuje Urząd Gminy Boniewo. W przedmiotowym opracowaniu postuluje się wprowadzenie obiektu do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ponadto, przewidziano kwotę 8 000 000,00 zł na modernizację budynków komunalnych w gminie Boniewo oraz nakłady w wysokości 1 000 000,00 zł na kompleksową modernizację energetyczną budynków publicznych. W prognozie finansowej uwzględniono także kwotę 450 000,00 zł na zagospodarowanie przestrzeni publicznej i terenów zdegradowanych.

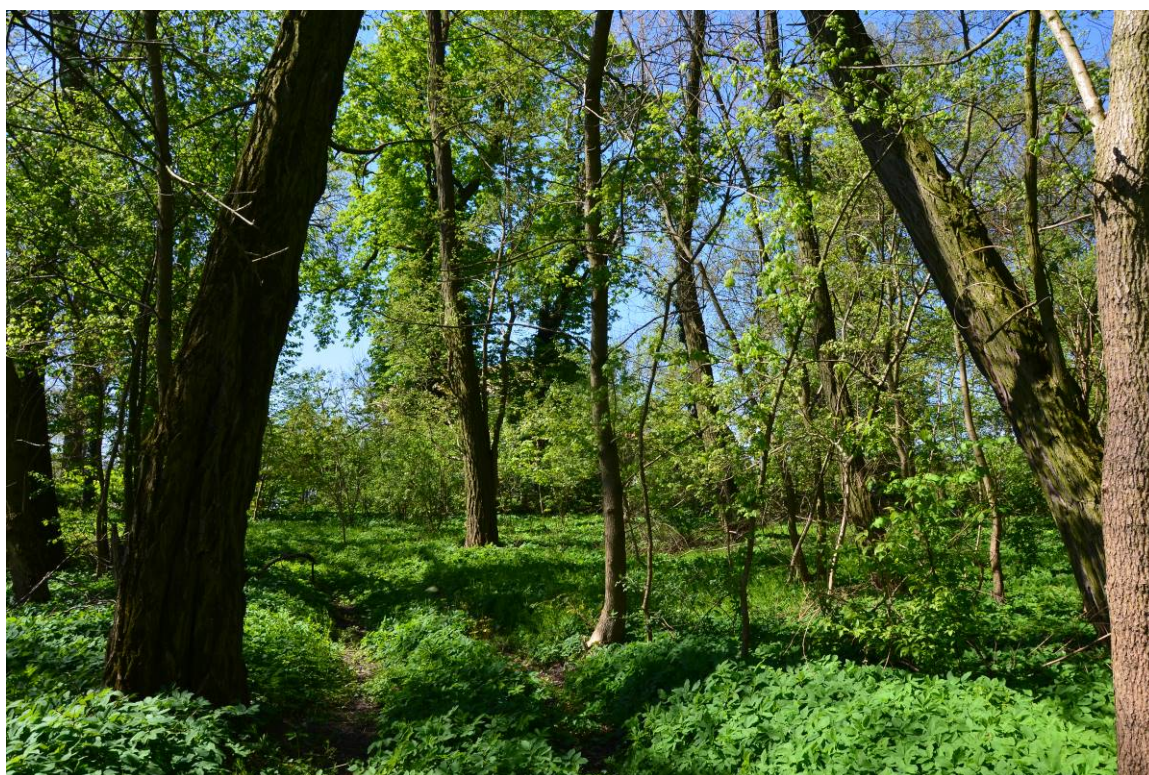
W chwili opracowywania niniejszego Programu, Gmina Boniewo nie miała zaplanowanych zadań inwestycyjnych bezpośrednio związanych z rewitalizacją bądź remontem obiektów zabytkowych należących do gminy.

14. Część graficzna Programu Opieki nad Zabytkami

---

1. Zespół dworsko-parkowy w Boniewie - dwór

2. Zespół dworsko-parkowy w Boniewie - park

3. Cmentarz komunalny rzymskokatolicki w Boniewie

4. Linia kolejki wąskotorowej w Boniewie

5. Dworzec kolejki wąskotorowej w Boniewie

6. Zespół dworsko-parkowy w Kaniewie - dwór

7. Dwór obronny - grodzisko w Osieczu Wielkim

8. Zespół dworsko-parkowy w Otmianowie - dwór

9. Zespół dworsko-parkowy w Mikołajkach - dwór

10. Zespół dworsko-parkowy w Osieczu Wielkim - pałac

Załącznik nr 1 do Programu – wykaz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji i rejestrze zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Rejestr zabytków woj. kujawsko-pomorskiego
1.	Boniewo	zespół dworsko – parkowy :		nr A/1231/1-2 z dn. 06.09.1984
2.		dwór, ob. apteka i dom	ok. poł. XIX w.	
3.		park dworski	2 poł. XIX w.	
4.		suszarnia	ok.1900	
5.	Boniewo	cmentarz parafialny rzymskokatolicki (historyczne nagrobki, starodrzew)	XIX/XX w.	nr A/1198 z dn. 29.04.1992
6.		brama cmentarna	1899	
7.		ogrodzenie frontowe cmentarza (dz. 15, ob. 0009 Boniewo)	k. XIX w.	
8.	Boniewo	zespół budynków szkoły :	1929 – 1930	
9.		szkoła	1929	
10.		dom nauczyciela	1930	
11.	Boniewo	dworzec kolejki wąskotorowej	ok.1920	
12.	Boniewo	wieża ciśnień	1920	
13.	Boniewo	magazyn sprzętu		
14.	Boniewo	linia kolejki wąskotorowej	XX w. pocz.	
15.	Boniewo	Kapliczka z figurą MB, Kościelna 1, dz. 67 ob. 0009 Boniewo	l. 30-te XX w., przebud. 2000	
16.	Boniewo	dom, Kościelna 3, dz. nr 65 ob. 0009 Boniewo	l. 20-te XX w., przebud. po 1990	
17.	Boniewo	dom, Kościelna 4-4a, dz. nr 31/3, 31/2 ob. 0009 Boniewo	l. 30-te XX w.	
18.	Boniewo	Krzyż przydrożny, Kościelna/Leśna, dz. nr 8/1 ob. 0009 Boniewo	l. 30-te XX w., przebud. po 1980	
19.	Czuple	cmentarz ewangelicki	k. XIX w.	
20.	Janowo	kapliczka przydrożna	1946, remont 2005	
21.	Jerzmanowo	dworzec kolejki wąskotorowej	ok. 1920	
22.	Otmianowo	Dom Ludowy /stacja kolejki wąskotorowej, ob. dom, dz. nr 15/2 ob. 0001 Otmianowo	l. 30-te XX w.	
23.	Grójec	zespół dworsko – parkowy :		
24.	Grójczyk	park dworski	2 poł.XIX w.	
25.	Grójczyk	zespół dworsko – parkowy :		
26.	Kaniewo	park dworski	2 poł.XIX w.	
27.	Kaniewo	zespół dworsko – parkowy :		nr A/1246/1-2 z dn. 15.09.1984
28.		dwór	1912-1914	
29.	Lubomin	cmentarz rzymskokatolicki	k. XIX w.	
30.	Łączewna	cmentarz ewangelicki	XIX w.	
31.	Łąki Markowe	kapliczka przydrożna, dz. 84 ob. 0014 Łąki Markowe	l. 20-te XX w., przebud. po 2010	
32.	Łąki Zwiastowe	kapliczka przydrożna, dz. 105 ob. 0016 Łąki Zwiastowe	l. 20-te XX w.	
33.	Mikołajki	zespół dworsko – parkowy :		
34.		dwór	k. XIX w.	
35.		park dworski	k. XIX w.	

31.		obora	k. XIX w.	
32.		droga brukowana do d. folwarku	k. XIX w.	
	Osiecz Wielki	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		
33.		pałac	ok. poł. XIX w.	
34.		oficyna, ob. dom nr 38	1 poł. XIX w.	
35.		pawilon ogrodowy	3 ćw. XIX w.	
36.		spichlerz	ok. poł. XIX w.	
37.		stajnia z wozownią	ok. poł. XIX w.	
38.		ogrodzenie	ok. poł. XIX w.	
39.		park dworski	1 poł. XIX w.	
40.	Osiecz Wielki	dwór obronny – grodzisko	XV – XVI w.	nr C/146 z dn. 29.12.1994
	Otmianowo	<u>zespół dworsko – parkowy :</u>		nr A/1230/1-2 z dn. 06.09.1984
41.		dwór	XIX w. 2 poł.	
42.		park dworski	XIX w. 2 poł.	
43.	Otmianowo	kapliczka przydrożna z figurą MB	l. 20-te XX w., remont po 2010	
44.	Sułkówek	krzyż przydrożny, dz. nr 141 ob. 0002 Sułkówek	l. 30-te XX w., przebud. 2012	
45.	Sułkówek	krzyż przydrożny, dz. nr 85/1, 73/1 ob. 0002 Sułkówek	l. 30-te XX w., przebud. 1970, 2012	

Załącznik nr 2 do Programu – wykaz stanowisk i zabytków archeologicznych

Stanowiska podane w kolejności wynikającej z numeracji obszarów AZP (rubryka nr 5) : 50-46, 51-45, 51-46, 51-47, 52-45, 52-46, 52-47, 53-46.

Lp	miejsowość	gmina	nr stan	nr AZP	nr na AZP	funkcja	kultura	bliższa chronologia	uwagi
1	Kaniewo	Boniewo	1	50-46	24	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
						śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze - późne średniowiecze XIII-XIV w.	
2	Lubomin	Boniewo	10	51-45	48	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
3	Arciszewo	Boniewo	1	51-46	1	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
4	Boniewo	Boniewo	9	51-46	2	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
5	Boniewo	Boniewo	2	51-46	3	osada		III okres wczesne średniowiecze	
6	Boniewo	Boniewo	3	51-46	4	osada		późne średniowiecze/nowożytny XIV-XVI w.	
7	Boniewo	Boniewo	4	51-46	5	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
8	Boniewo	Boniewo	5	51-46	6	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
						śląd osadnictwa		nowożytny XVI-XVIII w.	
9	Boniewo	Boniewo	6	51-46	7	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
10	Boniewo	Boniewo	7	51-46	8	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
11	Boniewo	Boniewo	8	51-46	9	śląd osadnictwa		wczesna epoka brązu	
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
12	Chojny	Boniewo	1	51-46	10	śląd osadnictwa		nowożytny XVIII w.	
13	Chojny	Boniewo	2	51-46	11	śląd osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.	
14	Chojny	Boniewo	3	51-46	12	osada	k. przeworska	OR	
15	Chojny	Boniewo	4	51-46	13	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
16	Chuby	Lubraniec/Boniewo	1	51-46	14	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
17	Chuby	Boniewo	2	51-46	15	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	

18	Chuby	Boniewo	3	51-46	16	osada	k. przeworska	OR	
19	Grójczyk	Boniewo	1	51-46	17	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
20	Grójczyk	Boniewo	2	51-46	18	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.	
21	Grójczyk	Boniewo	3	51-46	19	osada	k. przeworska	OR	
22	Grójczyk	Boniewo	4	51-46	20	śląd osadnictwa		nowożytny XVI-XVIII w.	
23	Grójec	Boniewo	19	51-46	21	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIII-XIV w.	
24	Grójec	Boniewo	1	51-46	22	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
25	Grójec	Boniewo	3	51-46	23	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
26	Grójec	Boniewo	4	51-46	24	śląd osadnictwa		II okres wczesne średniowiecze	
27	Grójec	Boniewo	5	51-46	25	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
28	Grójec	Boniewo	6	51-46	26	osada		III okres wczesne średniowiecze	
29	Grójec	Boniewo	7	51-46	27	osada	k. przeworska	OR	
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
30	Grójec	Boniewo	8	51-46	28	osada	k. przeworska	OR	
31	Grójec	Boniewo	9	51-46	29	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
32	Grójec	Boniewo	10	51-46	30	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
33	Grójec	Boniewo	11	51-46	31	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
34	Grójec	Boniewo	12	51-46	32	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
35	Grójec	Boniewo	13	51-46	33	osada		III okres wczesne średniowiecze	
36	Grójec	Boniewo	14	51-46	34	śląd osadnictwa		neolit	
37	Grójec	Boniewo	15	51-46	35	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
38	Grójec	Boniewo	16	51-46	36	śląd osadnictwa		neolit/epoka brązu	
39	Grójec	Boniewo	17	51-46	37	osada	k. przeworska	OR	
40	Grójec	Boniewo	18	51-46	38	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
41	Jastrzębiec	Boniewo	1	51-46	39	śląd osadnictwa		neolit	
42	Jastrzębiec	Boniewo	2	51-46	40	cmentarzysko	k. grobów kloszowych	okres lateński	
43	Jastrzębiec	Boniewo	3	51-46	41	śląd osadnictwa		neolit	
44	Kaniewo	Boniewo	2	51-46	42	osada		III okres wczesne średniowiecze	

45	Kaniewo	Boniewo	3	51-46	43	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
46	Kaniewo	Boniewo	4	51-46	44	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
47	Kolonia Otmianowo	Boniewo	1	51-46	45	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
48	Kolonia Otmianowo	Boniewo	2	51-46	46	śląd osadnictwa	k. łużycka	halsztat	
49	Kolonia Otmianowo	Boniewo	3	51-46	47	osada		III okres wczesne średniowiecze	
50	Krajanki	Boniewo	1	51-46	48	śląd osadnictwa		neolit	
51	Łąki Zwiastowe	Boniewo	1	51-46	49	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
						osada		nowożytny XVI-XVIII w.	
52	Łąki Zwiastowe	Boniewo	2	51-46	50	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
53	Łąki Zwiastowe	Boniewo	3	51-46	51	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
54	Mikołajki	Boniewo	1	51-46	52	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
						śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
55	Mikołajki	Boniewo	2	51-46	53	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
56	Mikołajki	Boniewo	3	51-46	54	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
57	Mikołajki	Boniewo	4	51-46	55	śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.	
58	Mikołajki	Boniewo	5	51-46	56	osada	k. przeworska	OR	
59	Mikołajki	Boniewo	6	51-46	57	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
60	Mikołajki	Boniewo	7	51-46	58	osada	k. przeworska	OR	
61	Nowa Kłobia	Boniewo	10	51-46	61	osada	k. przeworska	OR	
62	Otmianowo	Boniewo	1	51-46	62	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.	
63	Otmianowo	Boniewo	2	51-46	63	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
64	Otmianowo	Boniewo	3	51-46	64	śląd osadnictwa		neolit	
						śląd osadnictwa		późne średniowiecze XIV-XV w.	
65	Otmianowo	Boniewo	4	51-46	65	osada		nowożytny XVI-XVIII w.	

66	Otmianowo	Boniewo	5	51-46	66	śląd osadnictwa	k. łużycka		
67	Otmianowo	Boniewo	6	51-46	67	śląd osadnictwa		neolit	
68	Otmianowo	Boniewo	7	51-46	68	osada	k. przeworska	OR	
69	Otmianowo	Boniewo	8	51-46	69	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
70	Otmianowo	Boniewo	9	51-46	70	osada		neolit	
71	Otmianowo	Boniewo	10	51-46	71	osada		późne średniowiecze XIV-XV w.	
72	Paruszewice	Boniewo	2	51-46	72	śląd osadnictwa	k. łużycka		
						śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
73	Sieroszewo	Boniewo	2	51-46	74	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
74	Sułkowo	Boniewo	12	51-46	80	osada		III okres wczesne średniowiecze	
75	Sułkowo	Boniewo	13	51-46	81	śląd osadnictwa		neolit	
76	Sułkowo	Boniewo	5	51-46	82	śląd osadnictwa		neolit	
77	Sułkowo	Boniewo	6	51-46	83	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
78	Sułkowo	Boniewo	8	51-46	85	śląd osadnictwa		neolit	
79	Sułkowo	Boniewo	10	51-46	87	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
80	Sułkówiek	Boniewo	1	51-46	88	osada		IV-V okres epoki brązu	
81	Paruszewice	Boniewo	1	51-46	89	cmentarzysko ciałopalne		okres lateński	archiwalne
82	Grójec	Boniewo		51-46	90	łuźne	k. ceramiki wstęgowej	neolit	archiwalne
						łuźne	k. pucharów lejkowatych	neolit	archiwalne
83	Boniewo	Boniewo		51-46	94	łuźne	k. ceramiki wstęgowej	neolit	archiwalne
						osada	?	?	
84	Czuple	Boniewo	1	51-47	50	osada		nowożytny XVI-XVIII w.	
85	Czuple	Boniewo	2	51-47	51	śląd osadnictwa		III okres wczesne średniowiecze	
86	Czuple	Boniewo	3	51-47	52	śląd osadnictwa	k. przeworska	OR	
87	Czuple	Boniewo	4	51-47	53	śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze	
						śląd osadnictwa	?	?	
88	Czuple	Boniewo	5	51-47	54	śląd osadnictwa		neolit	
						śląd osadnictwa	k. łużycka	II okres epoki brązu	

						osada	k. przeworska	OR	
89	Łąki Markowe	Boniewo	1	51-47	85	ślad osadnictwa		epoka kamienia	
90	Łąki Markowe	Boniewo	2	51-47	86	ślad osadnictwa		neolit	
91	Łąki Markowe	Boniewo	3	51-47	87	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit	
						ślad osadnictwa	k. łużycka		
						ślad osadnictwa	k. przeworska	OR	
92	Łąki Markowe	Boniewo	4	51-47	88	ślad osadnictwa		neolit	
93	Paruszewice	Boniewo	3	51-47	91	osada	k. przeworska	OR	
94	Sieroszewo	Boniewo	1	51-47	92	cmentarzysko	k. przeworska	okres lateński/OR	
95	Lubomin	Boniewo	1	52-45	62	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. amfor kulistych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
96	Lubomin	Boniewo	2	52-45	63				archiwalne
97	Lubomin	Boniewo	3	52-45	64				archiwalne
98	Lubomin	Boniewo	4	52-45	65				archiwalne
99	Lubomin	Boniewo	5	52-45	66	megalit	k. pucharów lejkowatych	neolit	
100	Lubomin	Boniewo	6	52-45	67	megalit	k. pucharów lejkowatych	neolit	
101	Lubomin	Boniewo	19	52-45	274	punkt osadniczy	?	pradzieje	
102	Lubomin	Boniewo	20	52-45	275	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
103	Lubomin	Boniewo	21	52-45	276	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
104	Lubomin	Boniewo	22	52-45	277	punkt osadniczy	?	pradzieje	
105	Lubomin	Boniewo	23	52-45	278	punkt osadniczy	?	epoka brązu	
106	Lubomin	Boniewo	24	52-45	279	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
107	Lubomin	Boniewo	25	52-45	280	punkt osadniczy	?	epoka brązu	
108	Lubomin	Boniewo	26	52-45	281	punkt osadniczy	?	pradzieje	

109	Lubomin	Boniewo	27	52-45	282	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
110	Lubomin	Boniewo	28	52-45	283	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
111	Lubomin	Boniewo	29	52-45	284	punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny	
112	Lubomin	Boniewo	30	52-45	285	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
113	Lubomin	Boniewo	31	52-45	286	punkt osadniczy	?	pradzieje	
114	Lubomin	Boniewo	32	52-45	287	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
115	Lubomin	Boniewo	33	52-45	288	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
116	Anielin	Boniewo	1	52-46	1	?	?	?	archiwalne
117	Anielin	Boniewo	2	52-46	2	?	?	?	archiwalne
118	Arciszewo	Boniewo	2	52-46	3	?	?	?	archiwalne
119	Bierzyn	Boniewo	1	52-46	4	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/epoka żelaza	
						punkt osadniczy		wczesna epoka brązu	
120	Bierzyn	Boniewo	2	52-46	5	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/epoka żelaza	
121	Bierzyn	Boniewo	3	52-46	6	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
						punkt osadniczy		pradzieje	
122	Bierzyn	Boniewo	4	52-46	7	punkt osadniczy		nowożytny	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		epoka kamienia/początek epoki brązu	
123	Bierzyn	Boniewo	5	52-46	8	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
124	Bierzyn	Boniewo	6	52-46	9	osada		późne średniowiecze	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. przeworska		
125	Janowo	Boniewo	1	52-46	12	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
126	Leśniczówka	Boniewo	3	52-46	14				archiwalne
127	Leśniczówka	Boniewo	4	52-46	15	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	

						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
128	Leśniczówka	Boniewo	5	52-46	16				archiwalne
129	Leśniczówka	Boniewo	6	52-46	17	osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
130	Leśniczówka	Boniewo	7	52-46	18	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
131	Leśniczówka	Boniewo	8	52-46	19	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu	
132	Lubomin Rządowy	Boniewo	14	52-46	20	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
133	Lubomin	Boniewo	2a	52-46	21				archiwalne
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
134	Lubomin	Boniewo	3a	52-46	22	punkt osadniczy	?	późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
135	Lubomin	Boniewo	4a	52-46	23	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	neolit	
136	Łania	Boniewo	2	52-46	25	osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
137	Łania	Boniewo	3	52-46	26	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
138	Łączewna	Boniewo	4	52-46	27	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
139	Łączewna	Boniewo	5	52-46	28				archiwalne
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
140	Michałowo	Boniewo	1	52-46	29	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
141	Obałki	Boniewo	4	52-46	33	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	

142	Osiecz Mały	Boniewo	1	52-46	37	punkt osadniczy	?	neolit	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
143	Osiecz Mały	Boniewo	2	52-46	38	punkt osadniczy	k. amfor kulistych	neolit	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
						osada		wczesne średniowiecze VIII-X w.	
144	Osiecz Mały	Boniewo	3	52-46	39				archiwalne
145	Osiecz Mały	Boniewo	4	52-46	40	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
146	Osiecz Mały	Boniewo	5	52-46	41	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
147	Osecz Mały	Boniewo	6	52-46	42				
148	Osecz Mały	Boniewo	7	52-46	43				archiwalne
149	Osiecz Wielki	Boniewo	4	52-46	44	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. przeworska	późny okres wpływów rzymskich	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	?	?	
150	Osiecz Wielki	Boniewo	5	52-46	45	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
151	Osiecz Wielki	Boniewo	6	52-46	46	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. pomorska/k.grobów kloszowych	starszy okres przedrzymski	
						osada	k. przeworska	OR	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny	
152	Osiecz Wielki	Boniewo	7	52-46	47	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit faza sarnowska	
						osada	k. przeworska	OR	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
153	Osiecz Wielki	Boniewo	8	52-46	48	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	

154	Osiecz Wielki	Boniewo	9	52-46	49	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
155	Osiecz Wielki	Boniewo	10	52-46	50	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
156	Osiecz Wielki	Boniewo	11	52-46	51	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
157	Osiecz Wielki	Boniewo	12	52-46	52	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
158	Osiecz Wielki	Boniewo	13	52-46	53	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						osada		późne średniowiecze	
159	Pawłówek	Boniewo	1	52-46	54	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						osada	grupa brzesko kujawska k. lendzielskiej	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
160	Sarnowo	Boniewo	1	52-46	55	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada		wczesne średniowiecze	
161	Sarnowo	Boniewo	2	52-46	56	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada		wczesne średniowiecze	
162	Sarnowo	Boniewo	3	52-46	57	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
163	Sarnowo	Boniewo	4	52-46	58				archiwalne
164	Sarnowo	Boniewo	5	52-46	59				archiwalne
165	Sarnowo	Boniewo	6	52-46	60				archiwalne
166	Sarnowo	Boniewo	9	52-46	63	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
167	Sarnowo	Boniewo	10	52-46	64				archiwalne

168	Sarnowo	Boniewo	11	52-46	65	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
						punkt osadniczy	?	?	
169	Sarnowo	Boniewo	12	52-46	66	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. amfor kulistych	neolit	
						osada	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
170	Sarnowo	Boniewo	13	52-46	67	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
171	Wólka Paruszevska	Boniewo	1	52-46	71				archiwalne
172	Wypychy	Boniewo	1	52-46	72				archiwalne
173	Wypychy	Boniewo	2	52-46	73				archiwalne
174	Zagrówek	Boniewo	1	52-46	74	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
175	Zieleniec	Boniewo	1	52-46	75				archiwalne
176	Żurawice	Boniewo	2	52-46	76	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. amfor kulistych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
177	Leśniczówka	Boniewo	1	52-46	78	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						cmentarzysko	k. pucharów lejkowatych	neolit	
178	Osiecz Mały	Boniewo	8	52-46	85				archiwalne
179	Osiecz Mały	Boniewo	9	52-46	86	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
180	Osiecz Mały	Boniewo	10	52-46	87				archiwalne
181	Osiecz Mały	Boniewo	11	52-46	89	punkt osadniczy	?	neolit	

182	Osiecz Mały	Boniewo	12	52-46	90	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
183	Lubomin Rządowy	Boniewo	1	52-46	91	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
184	Lubomin Rządowy	Boniewo	2	52-46	92	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny	
185	Lubomin Rządowy	Boniewo	3	52-46	93	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
186	Lubomin Rządowy	Boniewo	4	52-46	94	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
187	Lubomin Rządowy	Boniewo	5	52-46	95	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
188	Lubomin Rządowy	Boniewo	6	52-46	96	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada		późne średniowiecze	
189	Lubomin Rządowy	Boniewo	7	52-46	97	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
190	Lubomin Rządowy	Boniewo	8	52-46	98	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit faza wiórecka	
191	Lubomin Rządowy	Boniewo	9	52-46	99	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
192	Lubomin Rządowy	Boniewo	10	52-46	100	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski	
193	Lubomin Rządowy	Boniewo	11	52-46	101	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
194	Lubomin Rządowy	Boniewo	12	52-46	102	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
195	Lubomin Rządowy	Boniewo	13	52-46	103	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
196	Jastrzębiec	Boniewo	4	52-46	104	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	

						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
197	Michałow	Boniewo	2	52-46	105	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
198	Michałow	Boniewo	3	52-46	106	osada		późne średniowiecze	
199	Michałow	Boniewo	4	52-46	107	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
200	Michałow	Boniewo	5	52-46	108	punkt osadniczy	?	epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
201	Michałow	Boniewo	6	52-46	109	punkt osadniczy	?	pradzieje	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
202	Michałow	Boniewo	7	52-46	110	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
203	Arciszewo	Boniewo	3	52-46	111	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. trzciniecka	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
204	Arciszewo	Boniewo	4	52-46	112	osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
205	Arciszewo	Boniewo	5	52-46	113	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
206	Arciszewo	Boniewo	6	52-46	114	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
207	Arciszewo	Boniewo	7	52-46	115	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
208	Arciszewo	Boniewo	8	52-46	116	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
209	Arciszewo	Boniewo	9	52-46	117	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						osada	k. łużycka	epoka brązu	
210	Arciszewo	Boniewo	10	52-46	118	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
211	Arciszewo	Boniewo	11	52-46	119	osada	k. łużycka	III okres epoki brązu	

212	Arciszewo	Boniewo	12	52-46	120	osada	k. łużycka	epoka brązu	
213	Arciszewo	Boniewo	13	52-46	121	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
214	Arciszewo	Boniewo	14	52-46	122	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
215	Arciszewo	Boniewo	15	52-46	123	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
216	Arciszewo	Boniewo	16	52-46	124	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
217	Arciszewo	Boniewo	17	52-46	125	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
218	Arciszewo	Boniewo	18	52-46	126	punkt osadniczy	?	pradzieje	
219	Wólka Paruszevska	Boniewo	3	52-46	127	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
220	Wólka Paruszevska	Boniewo	4	52-46	128	punkt osadniczy	?	pradzieje	
221	Wólka Paruszevska	Boniewo	5	52-46	129	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
222	Wólka Paruszevska	Boniewo	6	52-46	130	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
223	Wólka Paruszevska	Boniewo	7	52-46	131	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		nowożytny	
224	Łąki Wielkie	Boniewo	1	52-46	132	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
225	Łąki Wielkie	Boniewo	2	52-46	133	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
226	Łąki Wielkie	Boniewo	3	52-46	134	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
227	Łąki Wielkie	Boniewo	4	52-46	135	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
228	Łąki Wielkie	Boniewo	5	52-46	136	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
229	Łąki Wielkie	Boniewo	6	52-46	137	punkt osadniczy	?	pradzieje	
230	Łąki Wielkie	Boniewo	7	52-46	138	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
						osada		późne średniowiecze	
231	Łączewna	Boniewo	6	52-46	139	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	

232	Łączewna	Boniewo	7	52-46	140	punkt osadniczy	?	pradzieje	
233	Łączewna	Boniewo	8	52-46	141	punkt osadniczy	?	pradzieje	
234	Łączewna	Boniewo	9	52-46	142	osada		wczesne średniowiecze	
235	Lubomin	Boniewo	11	52-46	143	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
236	Lubomin	Boniewo	12	52-46	144	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
237	Lubomin	Boniewo	13	52-46	145	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny	
238	Lubomin	Boniewo	14	52-46	146	punkt osadniczy	?	mezolityt	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
239	Lubomin	Boniewo	15	52-46	147	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
240	Bierzyn	Boniewo	7	52-46	148	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
241	Bierzyn	Boniewo	8	52-46	149	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
242	Bierzyn	Boniewo	9	52-46	150	punkt osadniczy	?	epoka brązu	
243	Bierzyn	Boniewo	10	52-46	151	punkt osadniczy	?	pradzieje	
244	Bierzyn	Boniewo	11	52-46	152	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
245	Bierzyn	Boniewo	12	52-46	153	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
246	Bierzyn	Boniewo	13	52-46	154	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
247	Bierzyn	Boniewo	14	52-46	155	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
248	Bierzyn	Boniewo	15	52-46	156	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
249	Bierzyn	Boniewo	16	52-46	157	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka brązu	
250	Bierzyn	Boniewo	17	52-46	158	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
251	Bierzyn	Boniewo	18	52-46	159	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
252	Bierzyn	Boniewo	19	52-46	160	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	

						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
253	Bierzyn	Boniewo	20	52-46	161	punkt osadniczy	?	pradzieje	
254	Bierzyn	Boniewo	21	52-46	162	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej kłutej	neolit	
255	Bierzyn	Boniewo	22	52-46	163	punkt osadniczy	?	neolit	
256	Bierzyn	Boniewo	23	52-46	164	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
257	Bierzyn	Boniewo	24	52-46	165	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
258	Bierzyn	Boniewo	25	52-46	166	punkt osadniczy	k. trzciniecka	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
259	Bierzyn	Boniewo	26	52-46	167	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
260	Bierzyn	Boniewo	27	52-46	168	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
261	Bierzyn	Boniewo	28	52-46	169	punkt osadniczy	?	pradzieje	
						punkt osadniczy	?	neolit	
262	Bierzyn	Boniewo	29	52-46	170	punkt osadniczy	?	pradzieje	
263	Bierzyn	Boniewo	30	52-46	171	punkt osadniczy		późne średniowiecze/nowożytny	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
264	Bierzyn	Boniewo	31	52-46	172	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						osada	k. ceramiki wstęgowej kłutej	neolit	
						punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
265	Bierzyn	Boniewo	32	52-46	173	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
266	Osiecz Wielki	Boniewo	14	52-46	174	punkt osadniczy	?	pradzieje	
267	Osiecz Wielki	Boniewo	15	52-46	175	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
268	Osiecz Wielki	Boniewo	16	52-46	176	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
269	Osiecz Wielki	Boniewo	17	52-46	177	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
270	Osiecz Wielki	Boniewo	18	52-46	178	punkt osadniczy	?	pradzieje	

271	Osiecz Wielki	Boniewo	19	52-46	179	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
272	Osiecz Wielki	Boniewo	20	52-46	180	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
273	Osiecz Wielki	Boniewo	21	52-46	181	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
274	Osiecz Wielki	Boniewo	22	52-46	182	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
275	Osiecz Wielki	Boniewo	23	52-46	183	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
276	Osiecz Wielki	Boniewo	24	52-46	184	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada		późne średniowiecze	
277	Osiecz Wielki	Boniewo	25	52-46	185	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
						osada		późne średniowiecze	
278	Osiecz Wielki	Boniewo	26	52-46	186	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						osada		późne średniowiecze	
279	Osiecz Wielki	Boniewo	27	52-46	187	punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
280	Osiecz Wielki	Boniewo	28	52-46	188	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
281	Osiecz Wielki	Boniewo	29	52-46	189	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
282	Osiecz Wielki	Boniewo	30	52-46	190	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
283	Osiecz Wielki	Boniewo	31	52-46	191	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
284	Osiecz Wielki	Boniewo	32	52-46	192	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
285	Osiecz Wielki	Boniewo	33	52-46	193	osada	k. ceramiki wstęgowej	neolit	

							rytej		
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
286	Osiecz Wielki	Boniewo	34	52-46	194	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
287	Osiecz Wielki	Boniewo	35	52-46	195	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
288	Osiecz Wielki	Boniewo	36	52-46	196	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski	
289	Osiecz Wielki	Boniewo	37	52-46	197	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
290	Osiecz Wielki	Boniewo	38	52-46	198	punkt osadniczy	?	neolit	
						punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
291	Osiecz Wielki	Boniewo	39	52-46	199	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
292	Anielin	Boniewo	3	52-46	200	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
293	Anielin	Boniewo	4	52-46	201	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
294	Sarnowo	Boniewo	14	52-46	202	osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
295	Sarnowo	Boniewo	15	52-46	203	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
296	Sarnowo	Boniewo	16	52-46	204	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
297	Sarnowo	Boniewo	17	52-46	205	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka kamienia/wczesna epoka żelaza	
298	Sarnowo	Boniewo	18	52-46	206	osada	k. łużycka	epoka kamienia/wczesna epoka żelaza	

299	Sarnowo	Boniewo	19	52-46	207	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						osada	k. łużycka	halsztat	
300	Sarnowo	Boniewo	20	52-46	208	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
301	Sarnowo	Boniewo	21	52-46	209	punkt osadniczy	?	neolit	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
302	Sarnowo	Boniewo	22	52-46	210	punkt osadniczy	?	epoka brązu	
303	Sarnowo	Boniewo	23	52-46	211	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
304	Sarnowo	Boniewo	24	52-46	212	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
305	Sarnowo	Boniewo	25	52-46	213	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
306	Janowo	Boniewo	2	52-46	227	osada		późne średniowiecze	
307	Janowo	Boniewo	3	52-46	228	punkt osadniczy	?	pradzieje	
308	Janowo	Boniewo	4	52-46	229	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit faza lubońska	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
309	Janowo	Boniewo	5	52-46	230	osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
310	Janowo	Boniewo	6	52-46	231	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
311	Osiecz Mały	Boniewo	13	52-46	242	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
312	Osiecz Mały	Boniewo	14	52-46	243	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
313	Osiecz Mały	Boniewo	15	52-46	244	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
314	Osiecz Mały	Boniewo	16	52-46	245	punkt osadniczy	?	pradzieje	

315	Osiecz Mały	Boniewo	17	52-46	246	punkt osadniczy	?	mezololit	
						osada	k. przeworska	OR	
316	Osiecz Mały	Boniewo	18	52-46	247	punkt osadniczy	?	epoka kamienia	
						punkt osadniczy		późne średniowiecze	
317	Osiecz Mały	Boniewo	19	52-46	248	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada		późne średniowiecze	
318	Osiecz Mały	Boniewo	20	52-46	249	punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
						punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
319	Osiecz Mały	Boniewo	21	52-46	250	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	wczesna epoka brązu	
320	Osiecz Mały	Boniewo	22	52-46	251	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
321	Osiecz Mały	Boniewo	23	52-46	252	punkt osadniczy	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit	
322	Osiecz Mały	Boniewo	24	52-46	253	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy		wczesne średniowiecze	
323	Żurawice	Boniewo	4	52-46	254	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	późny neolit/wczesna epoka brązu	
324	Żurawice	Boniewo	5	52-46	255	punkt osadniczy	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
						osada	grupa brzesko kujawska k. lendzielskiej	neolit	
325	Żurawice	Boniewo	6	52-46	256	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. przeworska	OR	
326	Żurawice	Boniewo	7	52-46	257	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski/OR	
327	Żurawice	Boniewo	8	52-46	258	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
328	Żurawice	Boniewo	9	52-46	259	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
329	Żurawice	Boniewo	10	52-46	260	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	

						osada		późne średniowiecze	
330	Żurawice	Boniewo	11	52-46	261	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
331	Żurawice	Boniewo	12	52-46	262	punkt osadniczy	?	pradzieje	
332	Łania	Boniewo	4	52-46	263	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						osada	k. amfor kulistych	neolit	
						osada	?	epoka kamienia	
333	Łączewna	Boniewo	1	52-47	17	śląd osadnictwa		neolit	
334	Łączewna	Boniewo	2	52-47	18	śląd osadnictwa		epoka kamienia	
335	Łączewna	Boniewo	3	52-47	19	śląd osadnictwa	?	?	
336	Bnin	Boniewo	1	53-46	6	punkt osadniczy	?	pradzieje	
						osada		późne średniowiecze/nowożytny	
337	Bnin	Boniewo	2	53-46	7				archiwalne
338	Osiecz Mały	Boniewo	25	53-46	82	punkt osadniczy		późne średniowiecze	
339	Osiecz Mały	Boniewo	26	53-46	83	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
340	Bnin	Boniewo	3	53-46	89	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
341	Bnin	Boniewo	4	53-46	90	punkt osadniczy	?	pradzieje	
342	Bnin	Boniewo	5	53-46	91	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
343	Bnin	Boniewo	6	53-46	92	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
						punkt osadniczy	?	pradzieje	
344	Bnin	Boniewo	7	53-46	93	punkt osadniczy	?	mezolitoit	
						osada	k. pucharów lejkowatych	neolit faza wiórecka	
						osada	?	epoka kamienia	
345	Bnin	Boniewo	8	53-46	94	osada	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
346	Żurawice	Boniewo	13	53-46	95	punkt osadniczy	k. łużycka	epoka brązu/wczesna epoka żelaza	
347	Żurawice	Boniewo	14	53-46	96	punkt osadniczy	?	mezolitoit	
348	Żurawice	Boniewo	15	53-46	97	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
349	Żurawice	Boniewo	16	53-46	98	punkt osadniczy	?	pradzieje	
349	Żurawice	Boniewo	16	53-46	98	punkt osadniczy	k. pucharów lejkowatych	neolit	
350	Żurawice	Boniewo	17	53-46	99	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	

351	Żurawice	Boniewo	18	53-46	100	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
						punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
352	Żurawice	Boniewo	19	53-46	101	punkt osadniczy	?	pradzieje	
353	Żurawice	Boniewo	20	53-46	102	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	
354	Żurawice	Boniewo	21	53-46	103	punkt osadniczy	?	epoka kamienia /epoka brązu	

Uzasadnienie

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.), w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakłada na Gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.). Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu, pismem Nr WUOZ.DW.WZN.5120.4.2023.AM z dnia 19.07.2023 r. pozytywnie zaopiniował Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Boniewo na lata 2023 – 2026.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowi audyt wiedzy dotyczącej ilości oraz stanu zachowania zabytków na terenie Gminy oraz ich stopnia ich ochrony. Przyjęcie niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami ma na celu zbudowanie podstaw wspólnej polityki ochrony zabytków na terenie gminy Boniewo, zachęcenie do prowadzenia działań ochronnych i edukacyjnych oraz pozwolenie na właściwe zadbanie o obiekty wymagające opieki.

Z powyższych względów przyjęcie przedmiotowej uchwały uważa się za zasadne.